

OTDK-dolgozat

2025

Budapest Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Gazdaság- és Társadalomtudományi kar

A nők elleni diszkrimináció gazdaságtana

The economics of discrimination against women

Várkonyi Anna Róza

Konzulens: Dr. Ligeti Zsombor

Kézirat lezárásának dátuma: 2024.10.20.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	1
1. Nők az élen?!.....	3
1.1. Hogyan állunk jelenleg?.....	3
1.2. A láthatatlan munka és a munkaerőpiaci viszonyok	11
2. A boldogság mechanizmusai.....	18
2.1. A boldogságkutatás története	18
2.2. A jövedelem és boldogság paradoxona	22
2.3. Mit jelent számunkra a boldogság?	28
2.3.1. Egy gazdag országnak boldogok az állampolgárai?	28
2.3.2. Társadalmi összehasonlítás, kulturális különbségek és egyéb torzítások.....	30
2.3.3. A nők számára mást jelent a boldogság?	34
3. Empirikus kitekintés: a nemek közötti szakadék kapcsolata az országok boldogságával .	40
Összegzés	47
Irodalomjegyzék.....	48

Ábrajegyzék

1. ábra: A 10 legjobban teljesítő ország a Global Gender Gap Index alapján	4
2. ábra: A nemek közti rés alindexekre bontva 2021 és 2022-es években.....	5
3. ábra: Pontszámok, a nemek közötti különbségek globális mutatója és alindexei, 2022	7
4. ábra: Országok a nemek közötti egyenlőtlenségi index szerint (2019-es adatok). A piros a nemek közötti nagyobb egyenlőtlenséget, a zöld pedig az egyenlőséget jelöli.	8
5. ábra: A két vizsgált indexek összesített eredményei különböző országokban.....	10
6. ábra: A nők és férfiak fizetetlen munkában töltött perceik naponta 2021-ben frissített adatok alapján az OECD statisztika oldaláról	12
7. ábra: A gyermekvállalás hatása nők és férfiak közti kereset különbségre	15
8. ábra: A boldogság témában íródott publikációk	18
9. ábra: A 10 legjobban teljesítő ország az elmúlt 3 év adataiból számolva.....	25
10. ábra: Az érzések két dimenziója.....	31
11. ábra: Illusztráció a differenciális elem működéséről (DIF). Egy hasonló figurából adaptálva.....	38
12. ábra: A 2023-as és 2013-as lineáris regresszió	41
13. ábra: Lineáris regresszió 2013-ban a független változó különböző formáival	43
14. ábra: Korrelációs mátrix a 2023-as adatok alapján	45
15. ábra: Az egy főre jutó GDP és a boldogság kapcsolata	46

BEVEZETÉS

Ma társadalmunkat a racionális viselkedés természetessége és alapértelmezettsége hatja át. Mind a közgazdaságtan, mind a politika és még mi is társas kapcsolatainkban teljes racionalitást feltételezünk a másik cselekedeteiben. Mégis rengeteg irracionális ellentmondással találkozhatunk életünkben, és bár úgy gondolhatjuk elsőre, ezeknek nincs szignifikáns hatása mindennapi életünkre az adatok és kutatások ezt megcáfolják. Dolgozatomban két paradoxon kialakulásának mögöttes okaival és hatásával fogok foglalkozni, majd kísérletet teszek a kettő összekapcsolására. Az első paradoxon a nők és férfiak között kimutatható egyenlőtlenség. A nők, pusztán női mivoltukból fakadóan, életükben 16%-kal kevesebbet kereshetnek, ami azt jelenti, hogy „egy 20 éves nő Amerikában, aki éppen most kezdi meg a teljes munkaidős munkáját 407 760 dollárt veszít 40 éves karrierje során férfi társához képest” (*Forbes*, 2024). És ha megnézzük a munkaerőpiac jelenlegi helyzetét, az mit árul el nekünk a nők esélyeiről? És vajon miért van az, hogy a nők a világ föld- és ingatlantulajdonának csupán 20%-át birtokolják? (*Villa*, 2017) Mit tanulhatunk Izlandtól, amelyik ország 2009 óta legjobban teljesít minden évben a Világgazdasági Fórum nemek közötti szakadékot vizsgáló *Global Gender Gap Indexe (GGI)* alapján? Két dolgot biztosra tudhatunk. Egyrészt, ezek a számok nem a véletlen művei, másrészt minden egyes ember életére hatással vannak. Igen, még a sokkal jobban kereső férfiaktól kezdve, a gyermekek tanulmányi eredményein keresztül, a nők mentális és fizikális egészségére is.

A másik érdekes paradoxon a boldogság furcsa természetében rejlik. A közgazdaságtan az elmúlt évtizedekben olyan jelenségeket kérdőjelezett meg, amelyek intuícióinkkal szembe mennek. Például, biztos, hogy a leggazdagabb országokban a legboldogabbak az emberek? Megnövekszik egy országban a depressziósok száma, ha a jövedelem növekszik? „Ahogy majd látni fogjuk, jó módszereink vannak arra, hogy megmérjük milyen boldogok az emberek, és minden azt igazolja, hogy ma az átlagos boldogságszintünk nem magasabb, mint ötven évvel ezelőtt volt. Ugyanakkor, ez idő alatt az átlagos jövedelmek megduplázódtak. Ez a paradoxon egyaránt vonatkozik az Egyesült Államokra, Nagy Britanniára és Japánra” (*Layard*, 2005, 13). Dolgozatomban betekintést nyújtok abba, hogyan mérjük a boldogságot globálisan, és hogyan működnek ezek a mérőszámok, továbbá, hogy milyen globális tendenciák mutathatók ki.

Ezek után kísérletet teszek a két dimenzió összekapcsolására, és megvizsgálom, hogy a nőket hátrányosan érintő nemek közötti egyenlőtlenség lassú de fokozatos mérséklődése milyen hatással van egy ország társadalmának elégedettségi szintjére.

Mint láthatjuk számos intuícióval ellentétes jelenséggel lesz dolgunk. Ez is motivált, amikor a dolgozatom téma választása e két terület kapcsolatrendszerének feltárására esett. Biztos vagyok benne, hogy sokan hallottunk már a nők és a férfiak közötti bérszakadékokról, a nők munkahelyi esélyegyenlőtlenségéről, vagy az országok boldogtalanságáról és a sok bűnözésről. Az állandó sulykolástól sokunk szinte már rezisztenssé vált ezekkel a témákkal kapcsolatosan. Az igazság az, hogy én sem teljesen értettem miről is szólnak igazán ezek a problémák és mik a globális tendenciák és adatok, amik felfedik a helyzet súlyosságát. Számos könyv és kutatás elolvasása után rájöttem, hogy még mindig kevés figyelmet kap mindkét téma, így kevesen is értjük igazán, hogy miről is szól a nők elleni diszkrimináció és ez miért teszi a nőket és férfiakat egyaránt boldogtalanná. Ezért is tartom fontosnak, hogy több figyelmet fordítsunk ezekre a témakörökre. Amint, a témakörök kutatási eredményei sugallják, ha tudatosan foglalkozunk ezekkel a problémákkal, akkor a nemek közti szakadék mérséklődése boldogabb társadalmakhoz vezethet.

Dolgozatom szerkezete az alábbi módon épül fel: Az első fejezetben a nők elleni diszkrimináció jelenségével fogok foglalkozni, és ezen jelenség különböző aspektusaival. Az (1.1.) alfejezetben a jelenlegi tendencia feltárását, majd (1.2) a munkaerőpiaci viszonyok helyzetét mutatom be.

A dolgozatom második felében a boldogság témakörét fogom körbejárni, a (2.1.) alfejezetben a boldogság eszményének evolúcióját fogom bemutatni, majd a (2.2) részben a jelenlegi tendencia feltárásáról lesz szó a boldogság számszerűsítésére készült mutatók alapján. A (2.3.) alfejezet az alábbi kérdéskört fogja körbejárni: Vajon mit jelenthet számunkra a boldogság? Először (2.3.1.), a GDP és boldogság közötti kapcsolatot fogja vizsgálni és tisztázni a zűrzavart a GDP szerepének fontosságáról életünkben. Továbbá (2.3.2), megnézzük, hogy milyen kognitív torzításokat követünk el, amikor megkérdezzük tőlünk, hogy mennyire vagyunk boldogok és emiatt milyen kihívásokkal kell szembesülnie a boldogságot számszerűsíteni kívánó tudósoknak. Végezetül, (2.3.3.) a gazdasági és kulturális aspektus után, a nemi különbözőségek oldaláról is megvizsgáltam a témakört.

Ezek után, a 3. fejezetben kísérletet teszek a két dimenzió összekapcsolására. Megvizsgálom, hogy a nemek közötti egyenlőség növekedése vajon milyen hatással van egy ország társadalmának boldogság szintjére.

1. NŐK AZ ÉLEN?!

1.1. Hogyan állunk jelenleg?

A nők harca a férfiakkal azonos jogaikért előbb kezdődött, mint azt gondolhatnánk. Már a 15. századtól találunk olyan írónőket, akik felszólaltak korlátozásukért és követelték alapjogaikat. A közhiedelem, hogy a nők elleni diszkrimináció az iparosodással és a háborúval kezdődött, amikor is a nők kénytelenek voltak gyárakban dolgozni alulfizetett pozíciókban a férfiak helyett, meglehetősen téves. A nők gyengének és túl érzelmesnek való titulálása azonban egészen az őskorig nyúlik vissza. Pontosabban, hogy hogyan vélekedünk és mit tanítottak az iskolában nekünk az őskorról és a vadászó-gyűjtögető életmódról. Caroline Perez "A láthatatlan nők" (2019, 20.) című könyvében rámutat, hogy az ősi szkítákhoz hasonló népek körében, akik lóháton, íjjal és nyilakkal harcoltak, nem élveztek elsőbbséget a férfi harcosok. Az Ukrajna és Közép-Ázsia területén talált, több mint 1000 szkíta sírhalomból kiásott, fegyverekkel együtt elhantolt csontvázak DNS-vizsgálatából pedig az is kiderült, hogy a szkíta lányok és nők 37 százaléka részt vett a harcokban. Tehát az evolúciós elméletek, amelyek a nők helyét a gyermek mellett ábrázolták és hatáskörüket ennél nem is terjesztették tovább, nagyon tévesen és mélyen elültették az emberekben, hogy ez volt mindig is az alapfelállás mióta világ a világ. Szerencsére az elmúlt évtizedek során sok figyelmet kapott a nemek közötti megkülönböztetés. Számtalan tudós kezdett el foglalkozni ennek eredetével, és potenciális egyéni és társadalmi hatásával. Ehhez első lépés a diszkrimináció kvantifikálása volt.

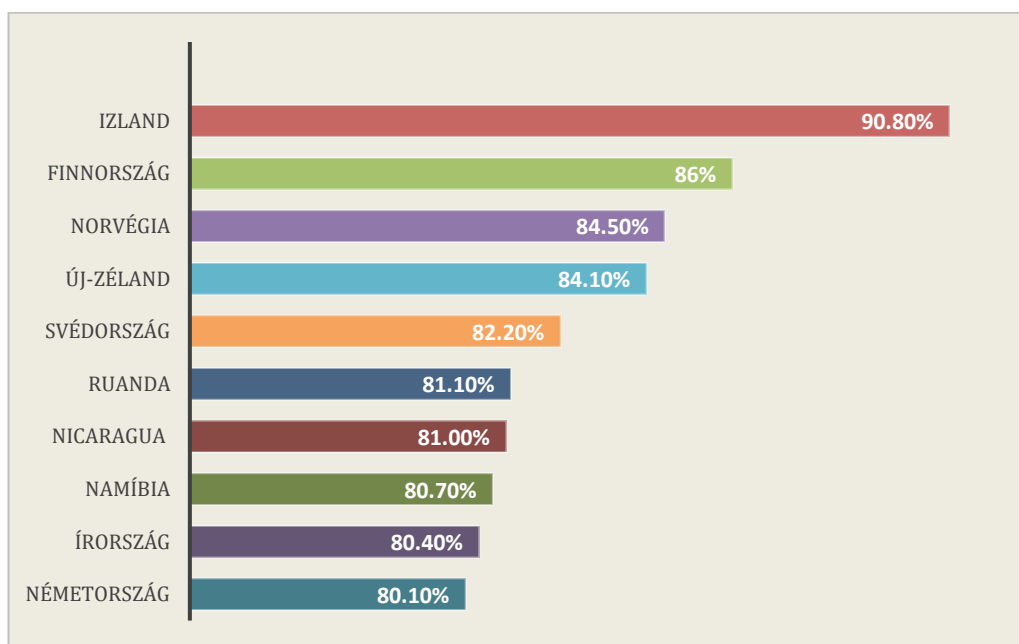
Ebben a fejezetben áttekintjük a nők elleni diszkrimináció jelenségének különböző aspektusait feltáró mutatókat, és megnézzük, hogy mekkora mértékű javulás történt az elmúlt időben.

A Világgazdasági Fórum nemek közötti rést mérő *Global Gender Gap Indexe* 4 gondolati pilléren alapul:

- (i) méri a nők gazdasági részvételét,
- (ii) iskolai végzettségét,
- (iii) egészségét és élettartamát, továbbá
- (iv) politikai részvételét.

A módszertan 2006-ban jelent meg először, és azóta meghatározó szerepet tölt be a nemi diszkrimináció terén, mivel részletes és átfogó képet ad a globális tendenciákról. Ebben a fejezetben főként ezen módszertan legfrissebb adataira fogok támaszkodni.

A nemek közti rés 68,1 százalékkal zárult 2022-ben. Ahogyan azt az 1. ábrán láthatjuk, a legkisebb nemek közötti szakadék Izlandon található 90,8 százalékos *Global Gender Gap Index* értékkel. A Skandináv országok közül Finnország 86 százalékkal, Norvégia 84,5 százalékkal zárta 2022-t. Azonban a felmérés szerint a legtöbb országban megtorpant a nemek közötti szakadék megszüntetése felé tett haladás. „A 145 vizsgált gazdaságból csak 30-ban volt kimutatható a nemek közötti szakadék legalább 1 százalékponttal történő csökkenése, 57 országban kevesebb mint 1 százalékponttal csökkent a *Global Gender Gap Index* értéke. Továbbá 46 országban enyhe, 12 országban több mint 1 százalékpontot meghaladó visszaesés volt tapasztalható” (Global Gender Gap Report, 2022, 9). A felmérésből az is kiderül, hogy a jelen tendenciák mellett még 132 évre van szükségünk ahhoz, hogy globálisan bezárjuk a nemek közötti rést (Global Gender Gap Report, 2022).

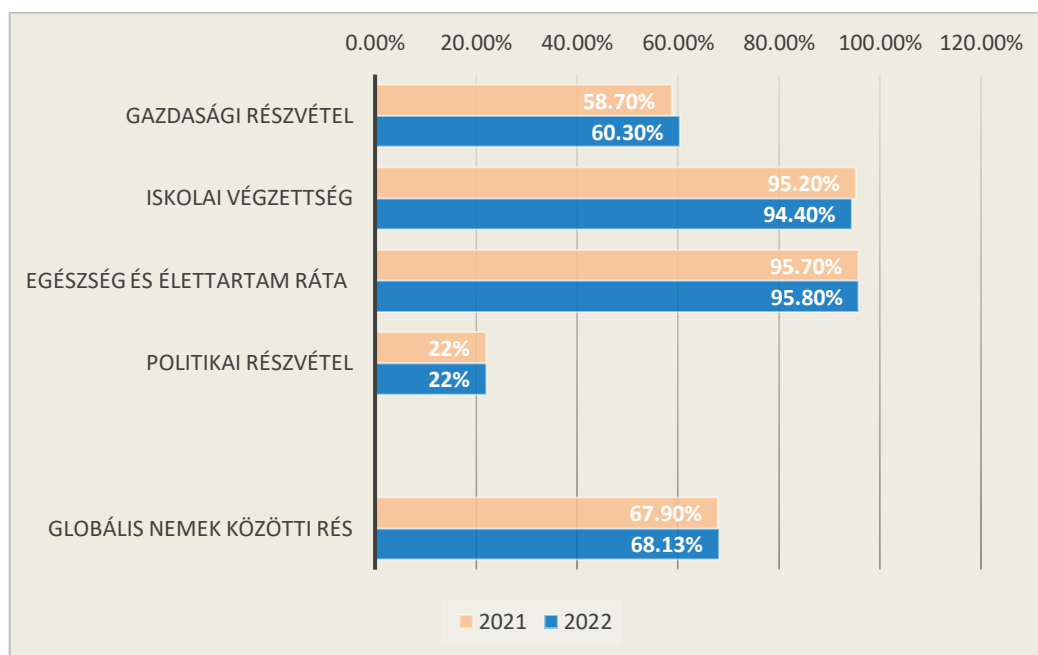
1. ábra: A 10 legjobban teljesítő ország a Global Gender Gap Index alapján
 Forrás: WEF: *Global Gender Gap Report* (2022)

Ezek után jogosan tehetjük fel a kérdést magunkban: Vajon milyen módszerrel kvantifikáljuk ezen jelenségeket és miért teljesít egy ország jobban, mint egy másik?

A 4 alappillér 14 kisebb indikátor adataiból áll össze (lásd 1.táblázat). Az országokban jelenlévő nemek közötti rést pedig, 4 alindex (alappillér) számtani átlagából számoljuk. A 2. ábrán megfigyelhető, hogy a fő indexek 2021 és 2022 között növekedést mutattak, ez alól kivétel a politikai részvétel stagnálása és az iskolai végzettség visszaesése. „Összességében az idei eredmények azt mutatják, hogy az országok teljesítménye széles körben megoszlik a nemek

közötti szakadék-indexben” (Global Gender Gap Report, 2022, 11). A legtöbb ország a 2022-es átlagpontszám köré csoportosul, két egyértelműen kiugró értékkel: Afganisztán (utolsó helyen szerepel), amely szinte minden alindexben minden ország mögött lemarad, és Izland (első helyen), amely az idei rangsorban vezet.

„Az alindex szintjén a két, 2006 óta legkevesébé ingadozó dimenzió, az iskolai végzettség, valamint az egészség és túlélés az, ahol az országok pontszámai a legkoncentráltabbak, ez a 3. ábrán látható. Ha megnézzük a 2. ábrán látható gazdasági részvétel mutatót, láthatjuk, hogy 58,70%-ról 60,3%-ra növekedett globálisan. Ennek egyik lehetséges oka a 2022-es *Gender Gap Report*ból kiderül: „Ami a jövedelmi egyenlőséget illeti (amely a gazdasági részvétel egyik indikátora), 2022-ben részben azért nőtt a paritás, mert a nők átlagosan valamivel többet keresnek (+2%), mint 2021-ben, de azért is, mert a férfiak átlagosan kevesebbet (-1,8%) kerestek, mint 2021-ben” (Global Gender Gap Report, 2022, 11).

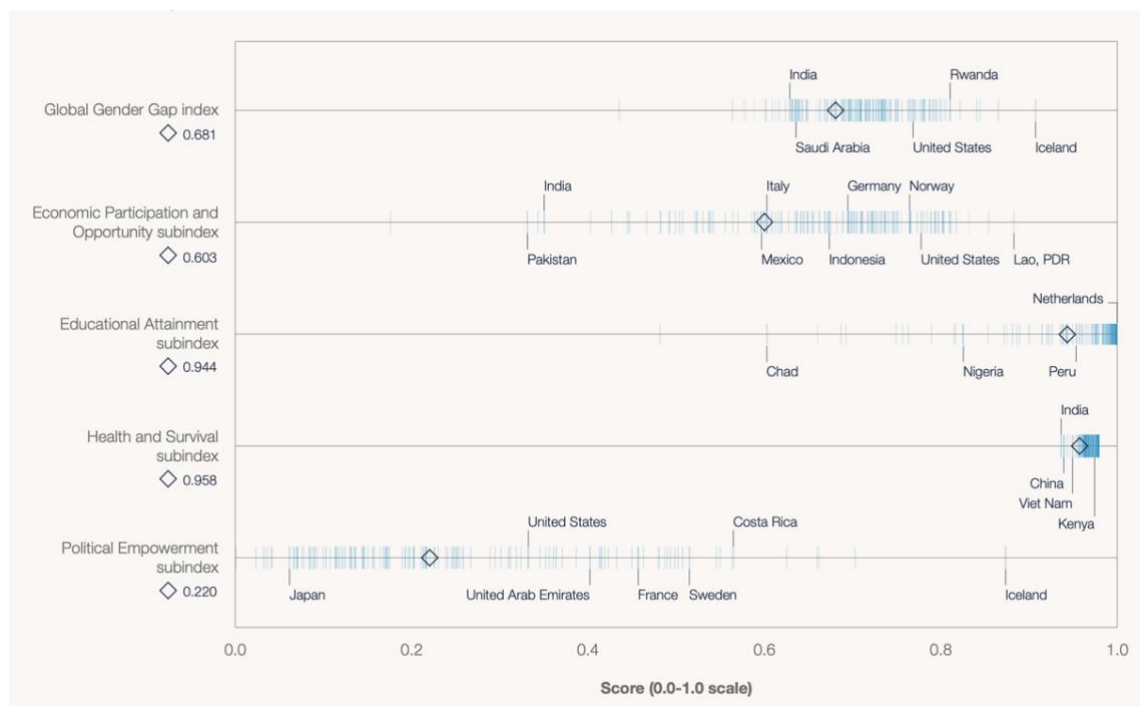

2. ábra: A nemek közti rés alindexekre bontva 2021 és 2022-es években
Forrás: WEF: *Global Gender Gap Report* (2022)

Az egyes alindexek országpontszám-eloszlása részletesebb képet ad számunkra az országok teljesítményéről. A 3. ábra mutatja az egyes országok pontszámainak megoszlását mind az általános, mind az alindexek szintjén. Láthatjuk, hogy a globális gazdasági paritás rendkívül egyenlőtlen a gazdaságok között. A gazdasági részvétel alindex dimenzióján a legalacsonyabb helyen áll 18%-kal (Afganisztán) és a legmagasabb, 88%-kal (Laosz). Az ábráról továbbá leolvasható, hogy gazdasági részvétel alindex a második legnagyobb szórással

rendelkezik. „A magasabb jövedelmű gazdaságok átlagosan 0,69, míg a felső, közepes jövedelmű gazdaságok 0,68, az alacsony jövedelműek pedig 0,66 pontot érnek el. A legrosszabbul teljesítő gazdaságok az alacsonyabb és közepes jövedelműek, 0,63 ponttal” (Global Gender Gap Report, 2022, 11). Továbbá érdemes megjegyezni, hogy a gazdasági részvétel 5 kisebb indikátorból áll össze (lásd 1. táblázat) és ezek közül az egyenlő bérezés hasonló munkáért csak 5 országban ért el 0,800 pontot (a skála 0–1,0 között mozog, lásd 3. ábra), ezek közé tartozik Albánia (0,845), Burundi (0,840), Algéria (0,812), Izland (0,812) és Szingapúr (0,805). Ha megnézzük a második alindexet, azaz az iskolai végzettséget a 3. ábráról leolvasható, hogy ez mutatja a legközelebbi pontszámot a teljes paritáshoz, azaz nemi egyenlőséghez. „Ezen alindex dimenzióján 29 ország jelentett teljes egyenlőséget” (Global Gender Gap Report, 2022, 12). Viszont a szórás hatalmas az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező országok felé közeledve (ezek főleg a Szubszaharai Afrikához tartozó országok). Ez nem meglepő, hiszen a Szubszaharai Afrika a Föld legszegényebb régiója. A harmadik index az egészség és túlélés a legkisebb szórást produkálta és a legbiztatóbb általános teljesítményt mutatja. Ezen dimenzión a legtöbb ország 93 és 98 százalék közé esik az egyenlőségi mutatón. „Végül, a politikai felhatalmazás alindex nem mutat általános előrelépést a tavalyi évhez képest, és gyakorlatilag nem változott az azt alkotó három mutató. Ez az alindex mutatja az összes részindex közül a legnagyobb fennmaradó nemek közötti különbséget is 0,22-es globális átlagpontszámmal, valamint a legszélesebb tartományt az országok között” (Global Gender Gap Report, 2022, 12).

Összegezve ezen a jelenségeket látható, hogy a gazdasági részvétel és a politikai részvétel dimenzióján sok javulásra van még szükség, és bár az iskolai végzettség dimenzióján nagyon biztató adatokkal szembesülünk nem szabad elfelejtenünk, hogy a szegény országok támogatására lenne szükség.

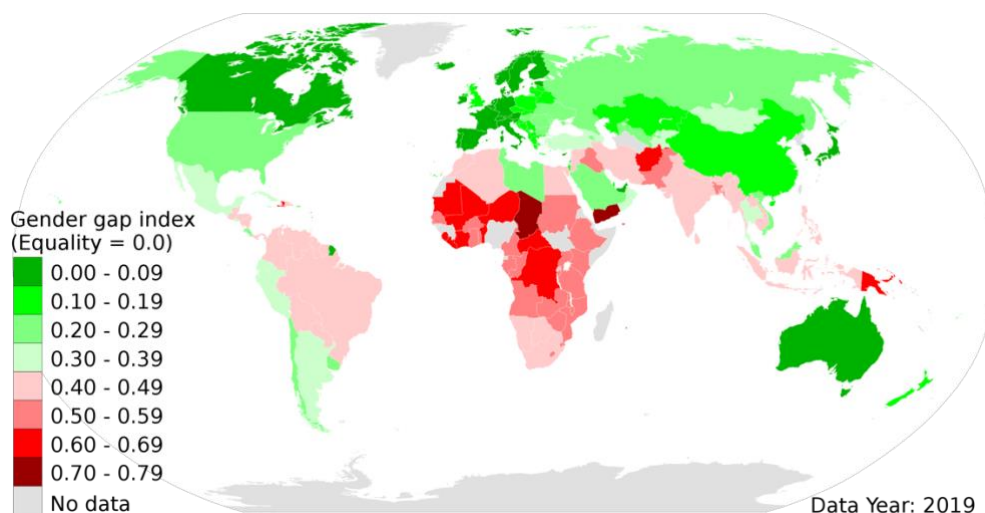
3. ábra: Pontszámok, a nemek közötti különbségek globális mutatója és alindexei, 2022
 Forrás: WEF: *Global Gender Gap Index* (2022, 13), 1.3 ábra

Egy másik, bár frissebb de fontos mutató a nemek közti egyenlőtlenség mutatója (*Gender Inequality Index, GII*). Ez az index a nemek közötti egyenlőtlenséget az egyenlőtlenség miatti teljesítménycsökkenés aspektusából közelíti meg. „Az új index kísérleti intézkedésként került bevezetésre a korábbi mutatók, a *Gender Development Index (GDI)* és a *Gender Empowerment Measure (GEM)* hiányosságainak orvoslására, mindkettőt az 1995-ös Humán Fejlesztési Jelentésben vezették be” (Wikipedia, 2023). Három dimenziót készítettek alternatív költségek mérésére:

- (i) reprodukív egészséget,
- (ii) felhatalmazást és
- (iii) a munkaerő-piaci részvételt.

E három dimenzió értékeit az alábbi módon számítják ki: a reprodukív egészséget az anyai halálozási arány és a serdülőkori szülések aránya adja ki. A felhatalmazás dimenziója a parlamentben elfoglalt mandátumok arányából és a közép-és felsőfokú végzettségű nők arányából áll össze. A munkaerő dimenzióját pedig, a nők piaci részvétele alapján mérik egy adott gazdaságban (Human Development Reports, 2023).

E három dimenzió összesítéséből áll össze egy ország teljesítménye a listán. A GII értékeket a Seth (2009) által javasolt asszociációérzékeny egyenlőtlenségi mérőszám segítségével számítják ki, ami azt jelenti, hogy az index a különböző rendű általános átlagok általános átlagán alapul – az első aggregáció a dimenziók közötti geometriai átlaggal történik; ezeket a nőkre és férfiakra külön-külön számított átlagokat azután a nemek harmonikus átlagával összesítik.” (Human Development Reports, 2023, 1). A 4. ábrán láthatóak a számítások eredményei. A 0 pont körüli országok (zölddel jelölve) képviselik a legnagyobb nemek közötti egyenlőséget, míg a 1-hez közelítő országok (pirossal jelölve) produkálják a legnagyobb egyenlőtlenséget. Ha megvizsgáljuk, láthatunk korrelációt az előző nemek közti rés (*Global Gender Gap Index*) mutató és e közti mutató eredményei közt. Bár a rangsor nem azonos (ezen a mutatóan Dánia teljesít legjobban 2021-es adatok szerint) a térképen kirajzolódik, hogy ezen mutatókkal számolva az Afrikai kontinens nagyon rosszul teljesít, míg a Skandináv országok hasonlóan jól teljesítenek.

4. ábra: Országok a nemek közötti egyenlőtlenségi index szerint (2019-es adatok). A piros a nemek közötti nagyobb egyenlőtlenséget, a zöld pedig az egyenlőséget jelöli.
Forrás: Wikipedia: Gender Inequality Index

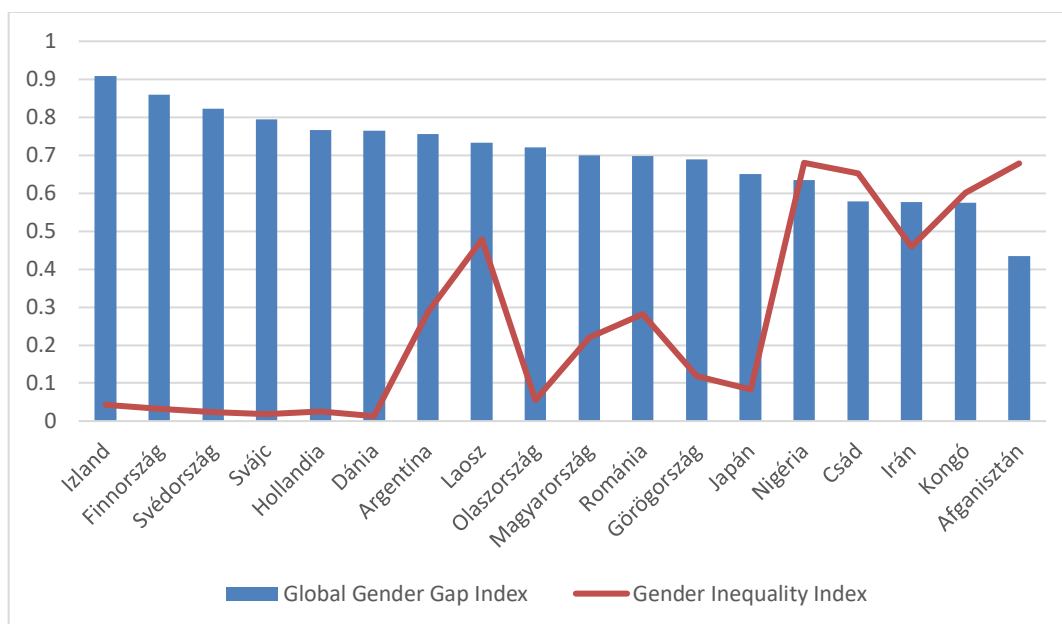
Mi a két index között a különbség és mennyire korrelálnak egymással a mutatók? A fejezet elején megnéztük a *World Economic Forum* által készített 2022-es *Global Gender Gap Indexet*, ahol az indexünk 4 fő tényezéből állt. Az 1. táblázatban láthatjuk összefoglalva, hogy a két index pontosan milyen dimenziókkal dolgozik és az alindexek milyen indikátorokra alapszanak.

1. táblázat: A két index alindexekre és azok indikátoraira bontva
 Forrás: WEF: *Global Gender Gap Report* és *Human Development Reports: Gender Inequality Index*

<i>Global Gender Gap Index</i>	<i>Global Inequality Index</i>
gazdasági részvétel: -piaci részvételi arány -fizetés béli különbség hasonló munkáért -becsült megkeresett jövedelem -törvényhozók, vezetők aránya a munkaerőpiacon -szakmai és műszaki dolgozók aránya	munkaerőpiaci részvétel: -piaci részvételi arány 15 éves vagy annál idősebbek körében
iskolai végzettség: -olvasni tudók aránya -alapfokú oktatásba beiratkozottak száma -középfokú oktatásba beiratkozottak száma -felsőfokú oktatásba beiratkozottak száma	felhatalmazás: -parlamentben elfoglalt mandátumok aránya -közép és felsőfokú végzettségűek száma
politikai részvétel: -nők a parlamentben -nők miniszteri pozíciókban -női/férfi államfővel töltött évek (az utolsó 50 év)	
egészség és élettartam: -nemek aránya születéskor -várható élettartam	reproduktív egészség: -anyai halálozási arány -serdülőkori szülések aránya

Az 1. táblázatból látható, hogy a két index a nemek közötti egyenlőtlenséget más aspektusból közelíti meg, és míg a *Global Gender Gap Indexen* egy szám minél jobban közelít az egyhez (0,0–1,0 skálán mozognak a számok mindkét mutatón), annál jobb eredményt ért el az adott ország a nemek közötti szakadék bezárásában. Ellenkezőképpen, *Global Inequality Indexen* minél jobban közelít az érték 1-hez, annál kevésbé tapasztalhatunk nemek közötti egyenlőséget. Az 5. ábrán látható az indexek közötti negatív korreláció. Izland mindkét index listáján a legjobban teljesítő országok listáján szerepel, így a *Global Gender Gap Indexen* (ahol első helyet foglal el a listán) a szám 0,908-hoz közelít, tehát majdnem bezárta a nemek közötti rést, míg a *Gender Inequality Indexen* (ahol nyolcadik helyen szerepel) a szám 0,043-hoz közelít, ami azt jelenti, hogy nagyon kismértékű a nemek közötti egyenlőtlenség. A két mutató országbeli rangsorai az indikátorok különbözőségétől fogva, sosem lesznek egyenlők, hiszen, mint azt az 1. táblázatból is láttuk, a *Global Gender Gap Index* több indikátort von be a

gazdasági részvétel dimenziójába, míg a *Gender Inequality Index* csak egyet és a többi alindex indikátorai sem egyeznek meg. Természetesen, mindkettő a nemek közötti egyenlőtlenséggel foglalkozik, így azok az országok, mint például Izland, Finnország, Svájc mindkét listán a legjobban teljesítő országok csoportjába tartoznak, míg az országok, ahol a nemek közötti egyenlőség kis mértékű, mint például Afganisztán, Csád, Irán mindkét ranglistán az utolsó országok között szerepelnek. Egy érdekes kiugró érték, amely nem követi a minél nagyobb a *Global Gender Gap Index*, annál kisebb a *Gender Inequality Index* logikáját egy Délkelet-Ázsiai ország, Laosz. Ennek oka, az indexek számításába bevont indikátor béli különbség okozhatja. A 2022-es *Global Gender Gap Report*ból kiderül, hogy Laosz a gazdasági részvétel dimenzióján nagyon biztató eredményeket ért el: a munkakerőpiaci részvétele a nőknek 95,8 %, a fizetés béli különbség hasonló munkáért 75,5%, a becsült megkeresett jövedelem 88,3% , a törvényhozók, vezetők aránya a munkaerőpiacon 100% , és ez szintén igaz a szakmai és műszaki dolgozók arányára, így elmondhatjuk, hogy Laosz teljes egyenlőséget teremtett az gazdasági részvételt képző indikátorok utolsó két dimenziójában, így az összesített gazdasági részvétel mutató nagyon magas a *Global Gender Gap Index*en (88,3%), míg a *Gender Inequality Index* csak 74,8%-ot ért el. Következésképpen, Laosz esetében az eredmények különbségét az indexek részletessége és azokba bevont indikátorok és adatok különbözősége adja.

5. ábra: A két vizsgált indexek összesített eredményei különböző országokban
 Forrás: WEF: *Global Gender Gap Report* (2022) és *Human Development Reports Data Center*

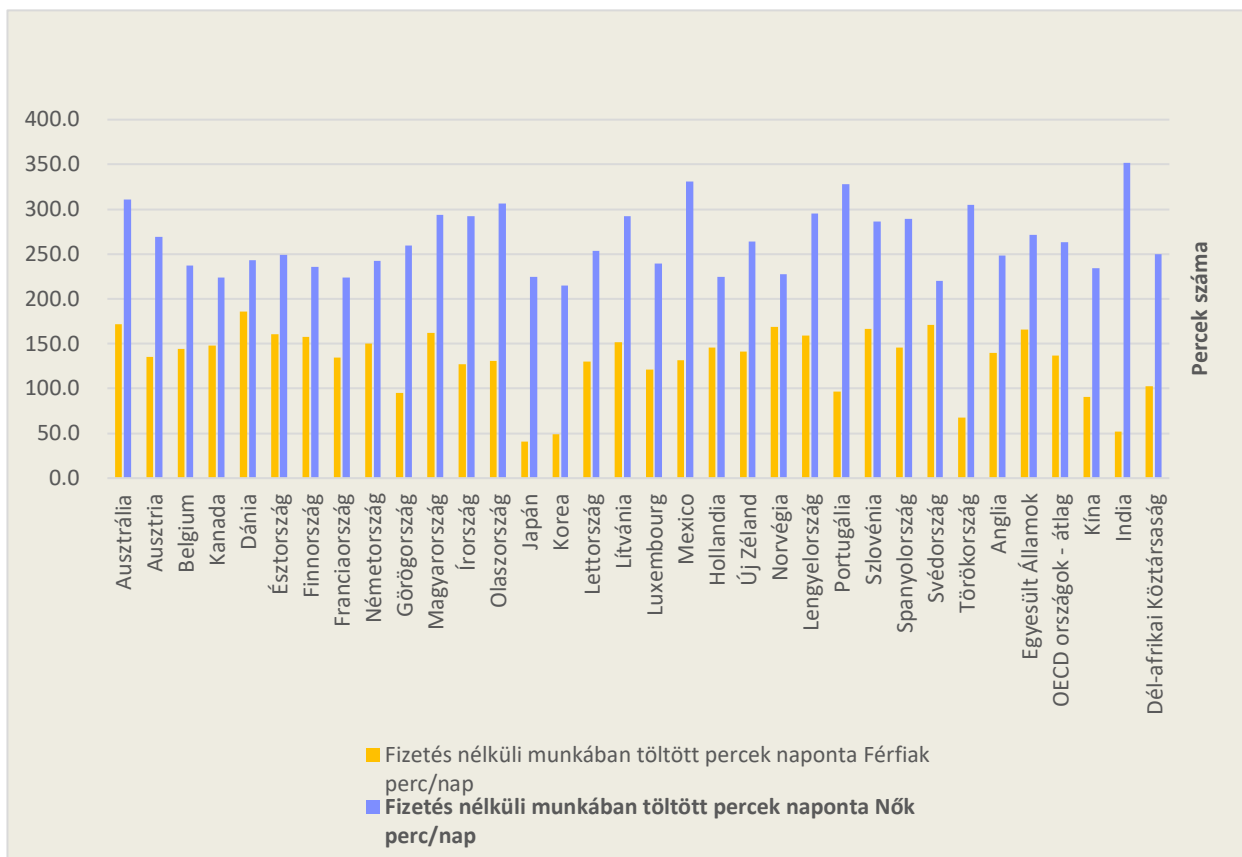
1.2. A láthatatlan munka és a munkaerőpiaci viszonyok

Vajon milyen mögöttes ok húzódhat meg a mögött, hogy az egyedülálló nők eredményesebben épülnek fel egy szívrohamot követően, mint a férjezett asszonyok? (Amerikai Egyesült Államok Orvostudományi Nemzeti Könyvtára, 2015) És vajon miért lehet az, hogy közepes mértékű túlórázás fokozza a nők kórházba kerülésének esélyét és halálozásuk valószínűségét, míg a férfiakra ez ellenkezőképpen hat? (Journal of Occupational and Environmental Medicine, 2016) Miből következik az, hogy a nők sokkal több részmunkaidős állásokat vállalnak el?

Bár ezen a jelenségek mögött számos ok húzódhat meg, egy közös ok mindegyik jelenségben megjelenik. Ez pedig a láthatatlan munka jelensége. „A láthatatlan munka az a fizetetlen munka, amit a háztartáson belül vagy önkéntes munkaként a közösség javára végeznek a társadalom tagjai. Az ilyen jellegű munka főként akkor kap figyelmet, ha nincs elvégezve, hiszen a lakosság életkörülményeinek nemcsak a jövedelem, a munkaerőpiaci szerepvállalás, hanem a háztartásban vagy önkéntes tevékenységként végzett munka is szerves, jelentős részét képezi” (KSH, 2017, 5). Ezen tevékenységek közé tartozik a bevásárlás, főzés, mosogatás, takarítás, vízgyűjtés (fejlődő országokban), gyermeknevelésről nem is beszélve. Az érdekesség ebben a jelenségben az, hogy bár mindig is létezett, de valahogy mindig "kifelejtődik" a képletből amikor a nők felé való elvárásainkat fogalmazzuk meg és ez komoly következményekkel jár. Ebben a fejezetben főként, Caroline Perez "Láthatatlan nők" című könyvének, a "Hosszú péntek" fejezetére fogok támaszkodni.

„A nők és lányok vállalják a világon a nem fizetett gondozási munkák több mint 75%-át” (Global Citizen, 2021). Ez globálisan nézve naponta 3-6 óra pluszt jelent a nőknek szemben a férfiak napi 0,5-2 órájával (Perez, 2019). „Az egyenlőtlenség már korán megjelenik (már az ötéves kislányok is szignifikánsan több házimunkát végeznek, mint fiútestvéreik), és korral csak egyre növekszik” (Perez, 2019, 88). Az előző fejezetben felsorolt mutatók eredményeiről sokat megérthetünk, ha ránézünk a nők és férfiak naponta fizetés nélküli munkával töltött óraszámainak arányaira. A 6. ábrán láthatjuk hány percet töltenek férfiak és nők fizetés nélküli munkával országokra bontva. Megfigyelhető, hogy a nemek közötti egyenlőtlenség (*GII*) mutatóján produkált eredmények (azaz a 4. ábrán) és itt is, összeségében India és a Dél-Afrikai köztársaság nagyon alacsony mértékű női egyenlőségről árulkodik. Minél több kutatást olvasunk végig, egyértelműen kirajzolódik, hogy legrosszabb helyzetben a fejlődő országok vannak: „Észak-Afrikában és Nyugat-Ázsiában a nők hétszer annyi időt töltenek fizetés nélküli munkával. Az infrastruktúra hiánya és a nem megfelelő technológia megnehezíti a

szegénységben élő közösségek számára az olyan alapvető szükségletek elérését, mint a víz és a tűzifa. Világszerte a nők és lányok már becslések szerint napi 200 millió órát töltenek vízgyűjtéssel. A szubszaharai Afrikában, ahol a világ szegényeinek többsége él, a háztartások mindössze 55%-a van 15 percen belül a víztől. Így, a vízgyűjtés 70%-át nők és lányok végzik” (Global Citizen, 2021).

6. ábra: A nők és férfiak fizetetlen munkában töltött perceik naponta 2021-ben frissített adatok alapján az OECD statisztika oldaláról
 Forrás: OECD.stat: Employment: Time spent in paid and unpaid work by sex

Így nem csoda, hogy amikor az előző fejezetben az iskolai végzettség dimenzióján megnéztük az országokat, a szubszaharai Afrika országai közül kerültek ki a legrosszabbul teljesítő országok. A 2022 évbéli *Global Gender Gap Report*ból kiderül, hogy az iskolázottság szintjén a lista végén az utolsó 19 ország mind a szubszaharai Afrika és Kelet-Ázsia országai (Global Gender Gap Report, 2022).

Ahhoz, hogy betekintést nyerjünk a láthatatlan munka hatásáról a munkahelyen az egyénekre nézve, egy olyan kutatást fogunk megnézni, amely beszámítja a képletbe a nők láthatatlan munka által elszenvedett terheit. A kutatásból kiderült, hogy bár az átlagos férfiak az átlagos nőkhez képest tényleg lényegesen több órát tudnak dolgozni, mielőtt mentális

egészségük romlani kezdene, volt egy speciális dolgozói csoport, ahol a nemi szakadék sokkal kisebbnek bizonyult. Ezek a "tehermentes" dolgozók voltak, vagyis azok, akiknek kevés vagy semennyi otthoni feladatot nem kellett ellátniuk. A tehermentes csoportban a férfiak és nők munkaóráatűrése nagyon hasonlított és sokkal közelebb volt az előírt 48 órához (Perez, 2019). Hasonló kaliberű kutatások tömege támasztja alá, hogyha a nők tehermentesítve vannak a mentális és fizikális egészségük teljesen más állapotba kerül. A probléma csak az, hogy „a hagyományos munkaerőpiacot valamiféle mitikus tehermentes dolgozó igényeire szabták” (Perez, 2019, 105).

Ha a nők láthatatlan munka által a munkavilágában való elhelyezkedésére és munkahelyi teljesítményére gyakorolt hatását vizsgáljuk sajnos nem csak a tehermentes dolgozók esettanulmányát kell elővennünk. A helyzet sajnos több sebből vérzik.

Ha megnézzük a tendenciákat, amelyek a nők részmunkaidős arányát teszi ki a munkaerőpiacon meglepő adatokkal találkozhatunk. „Az adatok azt mutatják, hogy az EU-ban a részmunkaidőben foglalkoztatott nők aránya, a 15-64 év közötti nők körében 2022-ben 28% volt, még a férfiak mindössze 8%-a dolgozott részmunkaidőben” (Eurostat, 2023). Továbbá, a kutatásból kiderült, hogy a nők képviselik a legmagasabb arányt az összes munkaerőpiaci szektorban. „Országos szinten a részmunkaidős munkavállalók aránya a 15-64 éves foglalkoztatottak közül az összes EU-országban magasabb volt, Románia kivételével, ahol a férfiak aránya magasabb volt: a férfiaknál 4%, a nőknél pedig 3%. Bulgáriában a részmunkaidőben dolgozó nők és férfiak aránya nagyon hasonló volt. Hollandiában a legmagasabb a részmunkaidőben dolgozó nők aránya 63 százalékkal, a férfiak 24 százalékaival szemben. A többi EU-országban Ausztria (39 százalékpont) és Németország (37 százalékpont) volt a legnagyobb különbség a nők és férfiak között” (Eurostat, 2023).

A tendenciák nem a véletlen műveiből állnak össze, hanem a nők kényszeres döntéseiből. „A legtöbb heteroszexuális kapcsolatban élő férfi vezetőnek nincs teljes háztartásbeliként dolgozó felesége, mert a legtöbb nő nem engedheti meg magának, hogy teljesen elhagyja a fizetett munka szféráját. Sokkal jellemzőbb, hogy a nők megpróbálnak részmunkaidős állások vállalásával alkalmazkodni a gondoskodási feladataikhoz. Az Egyesült Királyságban, például a nők 42 százaléka dolgozik részmunkaidős állásban, szemben a férfiak 11 százalékaival, és az összes részmunkaidős beosztott 75 százaléka nő. A részmunkaidős állások órábéré azonban alacsonyabb, mint a teljes munkaidős munkákra fizetett órabér, részben azért, mert ritkán kínálnak magas beosztású állásokat rugalmas munkaórák mellett vagy megosztott pozícióként. Így a nők kénytelenek a képességeikhez mérten alacsonyabb pozíciójú állásokkal beérni a

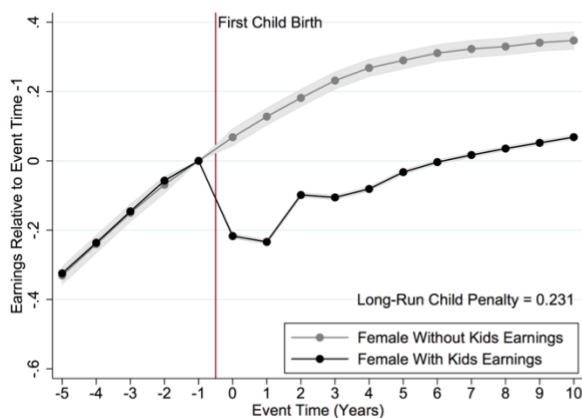
rugalmas keretekért cserébe - amiért azonban nem kapják meg a nekik járó fizetést. Akárhogy is, ötvenévnyi népszámlálási adat alapján úgy tűnik, hogy amikor a nők nagy számban csatlakoznak valamelyik iparághoz, a területen hirtelen csökken a fizetés és presztízs, vagyis nagyon úgy tűnik, hogy inkább a rosszul fizető munkák választják a nőket, nem fordítva” (Perez, 2019, 93-94).

A helyzet pedig súlyosbodik amikor a nők gyermeket vállalnak. Ehhez nem csak a fizetésben való visszaesés járul hozzá, hanem a "child penalty" (gyermekbüntetés) vagy "motherhood penalty" anyasági büntetésként ismert jelenség, amelyet szintén a nemi diszkrimináció és az elmaradott gondolkodás táplál. „Az anyasági büntetés egy olyan kifejezés, amelyet szociológusok találtak ki, akik azzal érvelnek, hogy a dolgozó anyák a munkahelyen mind a felvétel, az előre léptetés, a fizetés és az észlelt kompetencia terén hátrányokat szenvednek el a gyermektelen nőkhöz képest. Továbbá, a nőket szülés után kevésbé elkötelezettnek titulálhatják munkájuk iránt, valamint sokszor úgy gondolják már kevésbé megbízható és tekintélyelvű személyek” (Wikipedia, 2022).

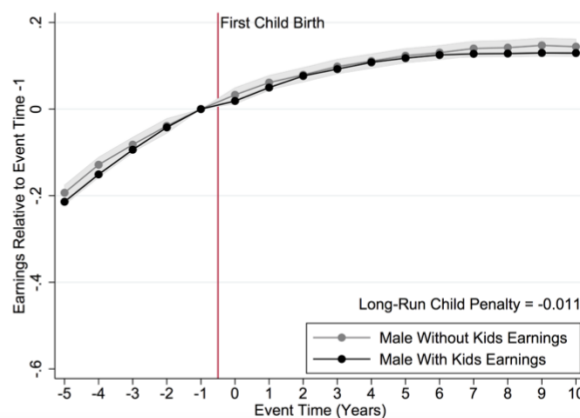
A 7. ábra egy kutatást szemléltet, amely dán nők és férfiak keresetét vizsgálta meg gyermekvállalás előtt és után: „Azt a tényt, hogy az anyasági büntetés valóban az „anyaságról» és nem a „szülőségről» szól, bizonyítékok is alátámasztják. Egy nemrégiben, készült tanulmány a férfiakat és a nőket követte nyomon az 1980 és 2013 közötti időszakban, és megállapította, hogy az első gyermek után a nők keresete meredeken csökkent, és soha nem tért vissza teljesen. De ez nem volt így a gyermekes férfiaknál. Az első panel a gyermekes (fekete vonal) és gyermek nélküli (szürke vonal) dán nők keresetének alakulását mutatja be. A második panel ugyanezt az összehasonlítást mutatja a dán férfiak esetében” (Our World In Data, 2018).

Impacts of Children in a Difference-in-Differences Event Study Design

A: Women Who Have Children vs Women Who Don't
Earnings Impact

B: Men Who Have Children vs Men Who Don't
Earnings Impact

Source: Henrik Kleven, Camille Landais, and Jakob Egholt Søgaard (2018) – Children and Gender Inequality: Evidence from Denmark. NBER Working Paper No. 24219
The data visualization is adapted by [OurWorldinData.org](https://ourworldindata.org). There you find research and more visualizations on this topic.

7. ábra: A gyermekvállalás hatása nők és férfiak közti kereset különbségre
Forrás: Our World In Data: Economic Inequality By Gender

Alulfizetett szektorokba való tömörülés, részmunkaidős állások, gyermek után megnövekedett láthatatlan munka miatti fizetési kiesés, stressz szint növekedés, ezek mind annak a következményei, hogy nem vesszük figyelembe a nők láthatatlan munkáját minden egyes nap.

Felmerülhet bennünk a kérdés, hogy ezek a számok milyen hatással vannak a makroszintű folyamatokra és a gazdasági mutatókra?

Ahhoz, hogy ezt megértsük először a GDP fogalmát fogjuk megnézni. Az univerzális és elfogadott fogalom a következő: „termelési oldalról számítva egyenlő az ágazatok vagy szektorok által előállított, alapáron értékelt bruttó hozzáadott értékek (azaz a kibocsátás és a folyó termelőfelhasználás különbségeinek) és az ágazatokra vagy szektorokra fel nem osztható termékadók és -támogatások egyenlegének összegével. E meghatározás jelen formájában 1995 évtől kezdődően érvényes” (KSH, 2015, 1). „Ez a szám rengeteg nyert adatból áll össze, és az országban termelt javak (hány cipő készült) és szolgáltatások (mennyi ételt szolgáltak fel az éttermekben) összesített értékét reprezentálja. Az is beletartozik, hogy mennyi fizetést kaptunk mi, állampolgárok, és mennyit költöttünk” (Perez, 2019, 269). Ezt a koncepciót először Marilyn Waring kérdőjelezte meg amikor megírta az "If Women Counted" című könyvét 1988-ban. „Ahogy Waring megjegyzi, ebben a számviteli rendszerben a nőket „nem termelőknek” tekintik, és mint ilyenek, nem számíthatnak arra, hogy hasznot húznak a termelésből származó

haszon elosztásából. Az olyan kérdések, mint az atomháború, a környezetvédelem és a szegénység, szintén ki vannak zárva a hagyományos közgazdasági elméletben az értékszámításból. Ennek eredményeként az ugyanezen számviteli folyamatok által meghatározott közpolitika elkerülhetetlenül figyelmen kívül hagyja a környezet és a világ népessége felének fontosságát” (Waring, 1999). Tehát a GDP számításaiba nem kerül bele a láthatatlan munka. Számszerűsítése valóban nehéz, de Waring könyvének megjelenése óta számos számítás jelent meg. „Régóta fennállnak a nemek közötti szakadékok és normák a gondozás körül, és a COVID-19 rávilágított ennek negatív következményeire. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (*International Labour Organization*) becslése szerint országonként a fizetés nélküli gondozás és háztartási munka a GDP 10–39%-át teszi ki. Azt is megjegyezte, hogy egyes gazdaságokban a nem fizetett ellátás nagyobb mértékben járulhat hozzá a gazdasághoz, mint a feldolgozóipar, a kereskedelem vagy a szállítási ágazat” (OECD-Forum, 2022). Ez körülbelül 11 billió dollárnak felel meg (The New York Times, 2020). Ez a szám meghaladja a tavalyi Fortune Global 500-as listáján szereplő 50 legnagyobb vállalat, köztük a Walmart, az Apple és az Amazon együttes bevételét. „Ha az amerikai nők minimálbért keresnének a ház körül végzett fizetés nélküli munkájukért és a rokonok gondozásáért, tavaly 1500 milliárd dollárt kerestek volna” (The New York Times, 2020). Tanulság, amit ezekből az adatokból és jelenségekből levonhatunk, hogy azok a dolgok, amik számunkra alapvetőnek számítanak sokszor nem azok, és szükség van a politika és közgazdaságtan felzárkóztatására. Ennek szemléltetésére tökéletes példa egy ausztrál kutatás, ami a gyermek szoptatás értékét méri: „A *The Lancet* 2016-os tanulmánya a szoptatás mellőzésével összefüggő kognitív veszteség globális költségét évi 302 milliárd amerikai dollára becsüli, a munkatermelékenység kiesése miatt. Ez a világ bruttó nemzeti jövedelmének körülbelül 0,49%-a. Ausztrália esetében ez körülbelül évi 6 milliárd ausztrál dollár. Az anyai emlékek későbbi életében szintén jelentős gazdasági költséget jelent, főként a magas jövedelmű országokban, ahol alacsony a szoptatási arány, mint például Ausztrália” (Australian National University, 2019).

Ezen példán keresztül is látható, hogy mennyire hiányos a GDP számítás. Az ausztrál kutatásból az is kiderült, hogy a szoptatás a gyermekek intelligencia szintjét 3.0 és 7.0 pont között növeli, és több komoly betegség ellen védi a gyermekeket és a nőknek csökkenti a mellrák kialakulás esélyét. Márpedig, ha a gazdasági növekedést tartjuk szem előtt, láthatjuk, hogy a gyermek szoptatás intelligensebb gyermekeket kreál, ami jól tesz a gazdaságnak és az egészségügynek is nagyon sok pénzt megspórol a szoptatás egészségügyi előnyeinek keresztül. A paradoxon itt található, hiszen, ha a hagyományos gondolkodáson megyünk tovább a GDP akkor növekszik, ha tápszert vesznek az anyák, de közben a GDP visszaesik, ha szoptatnak

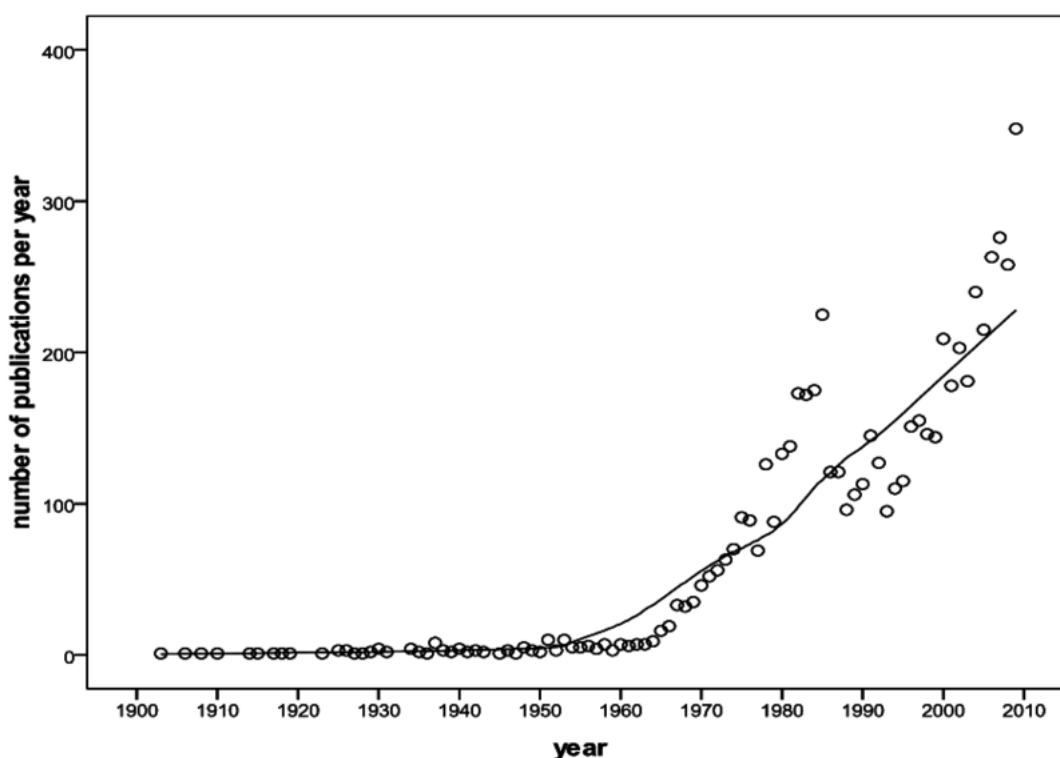
(bbc.co.uk,2019). Így látható, hogy a hagyományos felfogás sok torzítást hozhat bele a GDP képletébe.

Természetesen a nők tehermentesítésére és munkaerőpiaci hátrányaikra léteznek megoldások, és Izland ebben sikeresen járt el, ezért is szerepel a *Global Gender Gap Index* első helyezettéként, ami az 1. ábrán is látható. Ilyen megoldások közé tartoznak a gyermekgondozási programok fejlesztései, azaz a szociális infrastruktúrába való befektetés és a férfiak és nőknek kedvező szülési szabadság szolgáltatása.

2. A BOLDOGSÁG MECHANIZMUSAI

2.1. A boldogságkutatás története

A boldogság természetéből eredően bonyolult koncepciójára régóta felfigyeltek a tudósok. A téma a görög filozófusoktól kezdve napjainkig, pszichológusok és közgazdászok körében is hatalmas népszerűségnek örvend. Az elmúlt évtizedekben olyan kérdésekre keresték a választ, minthogy mitől lesz boldog egy társadalom? Mi az, ami vajon tényleg boldoggá teszi az embereket? A jövedelemszintünk mennyire határozza meg a boldogságunkat? Ezekre a kérdésekre még mindig nem sikerült teljes választ találni. A kutatások száma azonban ebben a témában rohamosan növekszik, és a tudósok egyre több aspektusból világítják meg a boldogságot erősítő vagy éppen amortizáló jelenségeket, biztató tudományos eredményekkel. Az 1. ábra szemlélteti ezen kutatások növekvő számát 1900-tól 2010-ig. Az x tengely az évet szemlélteti, az y pedig a publikációk számát egy évben.

8. ábra: A boldogság témában íródott publikációk
Forrás: Veenhoven (2014)

A boldogság–gazdaságtan történelmi hátterének feltárására a *Handbook on Wellbeing, Happiness and The Environment* első fejezetére fogok támaszkodni. A kezdetekben, a klasszikus politikai gazdaságtan megjelenésének célja a boldogtalanság csökkentése volt, a szegénység csökkentésének és a nemzetek gazdagságának növelésének eszközével. A

közgazdaságtan, így a „gazdagság tudományaként” vált ismertté, és kezdeti gondolatai annak reményére alapultak, hogy a „szegénység és tudatlanság fokozatosan megszűnik” és hogy „minden ember egyenlő eséllyel induljon neki egy olyan életnek, amiben helyt kap a kultúra, valamint élete mentes a szegénységből fakadó fájdalmaktól és a túlzott mechanikai munka hatásaitól” (Marshall, 1890, id.: Bruni, 2020, 13). Ezen remények inspirálták a közgazdászokat a gazdagság és vagyon természetének kutatására, azzal a bizakodással, hogy egyre több ember élvezheti az alapvető anyagi szükségleteket és ezáltal növeli a ’közboldogságot’ (Bruni, 2020). Azonban, a gazdasági növekedés morális értékeivel és a haladás etikai alapjaival kapcsolatos kétségek egyre többet merültek fel, amelyet a 2008-as pénzügyi válság még jobban megerősített, különösen Európában (Bruni, 2020). Bár a piacgazdaságot és a modernitást övező aggodalmak már megjelenésétől jelen voltak, J.J. Rousseau volt a fő képviselője a modernitásellenes hagyománynak. Rámutatott, hogy a luxusban, a kapzsiságban és a gazdagság keresésében rejlik a modern korok fő bűne. „Az ember szabadnak született és mindenütt láncokat visel. [...] Hogyan következett be ez a változás? Nem tudom. Mi teheti jogossá? Ezt a kérdést, úgy hiszem, meg tudom oldani” (Rousseau, 1997, id.: Kapelner, 2022). Rousseau nemcsak a szabadság gondolatainak fő képviselője volt, de ezzel együtt megalapozta a szocializmus és a nacionalizmus gondolatait és a hagyományát. Nézeteit mind a marxizmus és a szocializmus, majd később az utópisztikus szocialisták értékrendjeiben megtalálhatjuk (Bruni, 2020). Később, ahogyan a szociális és pénzügyi válságok megjelentek, a modernitáselleni hagyomány összefolyt az antikapitalista mozgalommal. A pénzben és gazdasági növekedésben, mint boldogságot nyújtó eszközben egyre több ember veszítette el hitét.

Ez idők alatt vajon, hogyan alakultak a boldogsághoz fűződő nézetek a tudósok, főként a közgazdászok szemében? A fogalom, mint „public happiness” először az olasz és a francia irodalomban látott világot. A szemlélet, amely a boldogságot társadalmi értéként kezeli, először *Ludovico Antonio Muratori* (1749) olasz filozófusnál jelent meg. Utána, a boldogság fogalma egyre több és több olasz közgazdász és filozófus könyvében bukkant fel. Nyugatabbra, Franciaországban a felvilágosodási mozgalommal jelent meg az érdeklődés a boldogság iránt. Francia filozófusok, mint *Rousseau*, *Linguet*, *Necker* vagy *Turgot* mind helyet adtak a boldogságnak elemzéseikben, és a *felicité publique* mint társadalmi boldogság, volt az egyik kulcsgondolata a francia felvilágosodási mozgalomnak. Az angol iskola kulcsalakja *Adam Smith* volt, bár a „Nemzetek Gazdagsága” (1776) könyvében a fő gondolatok a vagyon és a társadalom működése köré csoportosultak, és kevés szó esett az emberek boldogságának működéséről (Bruni, 2020).

A Cambridge-i iskolát alkotó szakembereknek fontos szerepük volt a boldogság és a vagyon szoros kapcsolatának fellazításában és a fókusz áthelyezésében a pénzről a társadalmi szerepre és kapcsolatokra. *Alfred Marshall* elemzéseiben teret adott az altruizmus gondolatának, és *Adam Smith*-el szemben tagadta, hogy az individualista önérdék elengedhetetlen kelléke a közgazdaságtannak. „A boldogság *Marshall* szerint nagymértékben függ olyan gazdaságon kívüli tényezőktől is, mint a vallás vagy őszinte interperszonális kapcsolatok, mint a családi vagy baráti kötelékek. Emellett, *Marshall* boldogság fogalma szorosan összefügg az arisztotelészi gondolattal (amely később is meg fog jelenni ebben a fejezetben), miszerint a boldogság nem feltétlenül esik egybe a vagyonnal, és hogy a boldogságnak társadalmi természete van. Mindazonáltal úgy vélte, a szegénység önmagában nem jelent boldogtalanságot, de meghatározza azon objektív feltételeket, amelyek nagyon megnehezíthetik az olyan szociális kapcsolatok kialakítását, amelyektől boldogságunk függ” (Bruni, 2020, 19). *Marshall* gondolatmenetét követte cambridge-i „örököse”, *Arthur Cecil Pigou*, aki a hangsúlyt a jólétre és a jóléti közgazdaságtanra helyezte.

A boldogság–gazdaságtan történelmi háttere nem lenne egész, ha az utilitarizmust (másnéven haszonelvűség), mint irányzatot nem említenénk meg. „Valójában, ez a szemlélet sokkal nagyobb népszerűségnek örvendett Angliában és a neoklasszikus közgazdaságtanban, mint a cambridge-i boldogság szemlélet. A *University College*, ahol *Bentham* megalapította az utilitarista hagyományt, és ahol *Jevons* tanult közgazdaságtant, átvette a vezetést. Valójában lehetetlen rekonstruálni a boldogság eszméjének evolúcióját a közgazdaságtanban anélkül, hogy figyelembe vennénk az utilitarizmust, amely a ’legnagyobb boldogság mindenkinek’ elvére épül” (Bruni, 2020, 20). „*Bentham* véleménye szerint a legjobb társadalom az, amelyiknek a legboldogabbak a polgárai. Tehát az a legjobb közösségi politika, amelyik a legnagyobb boldogsághoz vezet. Ha pedig egyéni viselkedésről van szó, akkor az erkölcsileg helyes cselekedet az, amelyik a legtöbb boldogsággal jár azok számára, akiket érint. Ez a legnagyobb boldogság elve” (Layard, 2007, 15).

Látható, hogy a boldogságról rengeteg nézet született és nem volt egy univerzálisan elfogadott eszme. Ezen koncepciókban az erkölcs főként vallási értelmezésben jelent meg. Azonban a 20. században a vallásosság visszaszorult, következtetésképp nem maradt egyetlen széles körben elfogadott etikai nézetrendszer sem. A keletkező űrt az individualizmus foglalta el (Layard, 2007). A boldogság fogalma talán még bonyolultabbá vált, mint azelőtt. Viszont, a 21. századi modern adatgyűjtő és elemző technológiáknak köszönhetően sikerült a boldogságot

kvantifikálhatóbbá tenni és a változók fontosságát a 'boldogság képletében' tisztázni. A következő fejezetben ezt fogjuk megnézni.

2.2. A jövedelem és boldogság paradoxona

A pénz boldogít. Egy gyakori mondat, amelyet biztosan mindenki hallott már életében. Azonban a közgazdaságtan az elmúlt évtizedekben a mélyére járt ennek a közmeggyőződésnek és kísérletet tett a boldogság és a pénz közötti bonyolult kapcsolat feltárására. Olyan jelenségeket kérdőjelezett meg amelyek intuícióinkkal szembe mennek, mint például, biztosan a leggazdagabb országokban a legboldogabbak az emberek? Megnövekszik egy országban a depressziósok száma, ha a jövedelem növekszik?

A bonyolult kapcsolat feltárása a boldogság mérésével kezdődött. „A szubjektív jólét mérésének legtermészetesebb módja az, ha megkérdezzük az embereket, mit gondolnak és éreznek. Valójában ez a leggyakoribb megközelítés. A gyakorlatban a társadalomtudósok hajlamosak olyan kérdésekre hagyatkozni, amelyek közvetlenül a boldogságra vagy az élettel való elégedettségre vonatkoznak. Az előbbieket általában a jólét tapasztalati vagy érzelmi vonatkozásait mérik (pl. »Nagyon boldognak érzem magam«), míg az utóbbiak inkább a jólét értékelő vagy kognitív aspektusait mérik (pl. »Azt hiszem, nagyon pozitív életet élek«)» (Our World In Data, 2013).

Fontos megjegyezni, hogy az élettel való elégedettség és boldogság nem ugyanazt jelenti. Különböző változóként kezelik őket, hiszen különböző kérdésekből állnak össze.

A *World Value Survey* közvetlenül a boldogságra kérdez rá: „Minden dolgot egybevetve azt mondanád, hogy

- (i) nagyon boldog vagy
- (ii) inkább csak boldog,
- (iii) nem túl boldog,
- (iv) egyáltalán nem boldog,
- (v) nem tudom.”

Míg a *Gallup World Poll* ezzel szemben a Cantril-létra kérdését használja, és arra kéri a válaszadókat, hogy értékeljék életüket: „Kérjük, képzeljen el egy létrát, amelynek lépcsőfokai alul 0-tól felül 10-ig vannak számozva. A létra teteje a lehető legjobb életet jelenti számodra, a létra alja pedig a lehető legrosszabb életet. Mit gondol ön, a létra melyik fokán áll jelenleg?” (Our World In Data, 2013).

A két felmérésre adott válaszok tendenciái azt mutatják, hogy a két mérőszám szoros kapcsolatban áll egymással, de vannak eltérések köztük (egy ország nem ugyanazt az eredményt éri el mindkét felmérésben). E mögött az a gondolat alapszik, hogy a szubjektív

jólétnek két oldala van: az egyik érzelmi oldala, amit tapasztalati oldalnak is neveznek, a másik a kognitív oldala, amelyik értékeli a helyzetet. Ez a két oldal természetesen elválaszthatatlan egymástól és lehetetlen elkerülni összemosódását a kognitív és érzelmi oldalnak, így azt is mondhatjuk, hogy mindkét felmérés bizonyos mértékig mindkét szempontot méri (Our World In Data, 2013). Bizonyos kutatásokban a két mérőszám összemosásából jön létre a szubjektív jóléti mutató, amely mind a boldogságot és mind az élettél való elégedettséget méri egyszerre. Azonban a statisztikai módszerek fejlődésével újabb és újabb változók jelennek meg a boldogság tanulmányokban. Legtöbb esetben, amikor a pszichológusok a szubjektív jólét (SWB) komponenseit határozzák meg, 3 fő építőelemet emelnek ki: (i) élettél való elégedettség, (ii) pozitív hatás (*positive affect*) és (iii) negatív hatás (*negative affect*) (Albuquerque, 2010). Ezek független tényezők, amelyeket külön-külön mérnek, más statisztikai módszerekkel. Az élettél való elégedettséget az imént említett kérdőívek alapján mérik, míg az affektivitást (pozitív, negatív hatást) különböző képek felmutatásával, melyek lehetnek kellemetlen érzéseket kiváltó vagy kellemes érzést sugárzó képek, vagy a megkérdezettek egy táblázatot kapnak melyen különböző érzelmek (izgatottság, büszkeség, félelem, szégyen, ...) intenzitását kell megjelölniük. Emellett, gyakori értékelési módszernek számít, a Tapasztalati Mintavételi Módszer (ESM). „Az ESM úgy működik, mint egy személyhívó, amely véletlenszerű időközönként jelzi a válaszadónak, hogy rögzítse a hangulatát az értesítés pillanatában. Ezeket a méréseket egy bizonyos időtartam, például egy hónap vagy 6 hét alatt végzik, majd átlagolják, hogy jelezzék a személy pozitív és negatív hatásának szintjét” (Albuquerque, 2010).

A *World Happiness Report* (WHR) 2012-ben jelent meg és azóta szignifikáns szerepet tölt be a közgazdaságtan boldogsággal foglalkozó empirikus kutatásaiban. A dolgozatomban főként ennek a tudományos kutatásnak a boldogsághoz fűződő mind elméleti, mind statisztikai megközelítési módszereire fogok támaszkodni.

A WHR alapját az éves boldogság-rangsoroknak a Gallup World Poll életértékelései adják. Az értékelési módszer a fejezet elején említett Cantril-létra statisztikai módszerével dolgozik, ahol a megkérdezettek 0 és 10 közötti skálán értékelik életüket. A szubjektív jólétet (SWB) 3 fő jóléti mutatóra bonthatjuk szét:

- (i) életértékelés (*life evaluations*)
- (ii) pozitív érzelmek/hatások (*positive emotions or affects*)
- (iii) negatív érzelmek/hatások (*negative emotions or affects*)

Az országok teljesítménye a rangsoron csak az életértékelések (mint az életminőség stabilabb mérőszámára) adataira alapszik, míg a két másik változót regressziós táblázatukban

használják kapcsolatvizsgálatokra. Továbbá a negatív és pozitív érzelmek mutatói fontos szerepet játszanak annak a mérésében is, hogy hogyan változtatta meg a COVID-19 az élet különböző aspektusait (World Happiness Report, 2023). A változók az alábbi módon állnak össze:

-Életértékelések: „A *Gallup World Poll*, amely továbbra is a fő adatforrás ebben a jelentésben, arra kéri a válaszadókat, hogy egy létra képét használva értékeljék jelenlegi életük egészét, 0 és 10 között. Minden válaszadó numerikus választ ad ezen a skálán, amelyet Cantril-létrának neveznek. Általában évente körülbelül 1000 választ gyűjtenek össze országonként, valamint különböző számítási súlyokat használnak a népességreprezentatív nemzeti átlagok létrehozásához az egyes országokban. A boldogság-rangsorukat ezek hároméves átlagára alapozzák, mivel a nagyobb mintaszám pontosabb becsléseket tesz lehetővé” (World Happiness Report, 2023, 32).

-Pozitív érzelmek: A pozitív hatást három érzelemre adott igen vagy nem válaszok átlaga adja: nevetés, élvezet és érdeklődés/érdekeltség. A válaszadók a következő kérdést kapják: tapasztalta-e az alábbi három érzelmet a tegnapi nap nagy részében? Fontos megjegyezni, hogy a pozitív érzelmek több mint kétszer olyan gyakoriak (globális átlag 0,66), mint a negatív érzelmek (globális átlag: 0,29), még a 2020-2022 közötti három COVID-évben is (World Happiness Report, 2023).

-Negatív érzelmek: A negatív hatást az egyéni igen vagy nem válaszok átlaga adja három érzelemre: aggodalomra, szomorúságra és haragra. Mind a negatív és mind a pozitív hatás mérésében a tegnapi érzelmekre kérdeznak rá (World Happiness Report, 2023).

A 9. ábrán láthatóak a legjobban teljesítő országok az életértékelések skáláján. Finnország immár a 6. éve (2023) foglalja el az első helyet a listán, olyan pontszámmal, amely jelentősen megelőzi a többi ország pontszámát. Az országok 95 százalékos konfidencia intervallummal rendelkeznek. Ezek a rangsorolási tartományok szélesebbek ott, ahol sok ország van hasonló átlaggal, illetve a kisebb mintaszámú országokban.

9. ábra: A 10 legjobban teljesítő ország az elmúlt 3 év adataiból számolva
 Forrás: World Happiness Report 2023

„Az életértékelések adják a leinformatívabb mérőszámot a nemzetközi összehasonlításhoz, mert teljesebb és stabilabb módon rögzítik az életminőséget, mint a napi tapasztalatokon alapuló érzelmi beszámolók. Az életértékelések jobban eltérnek az egyes országokban, mint az érzelmek, így jobb magyarázói a különböző országokban nagymértékben eltérő élettapasztalatokkal. Az érzelmeket (pozitív és negatív hatás) jól megmagyarázzák az aznapi események, amelyekről kérdezzük, míg az életértékelések jobban tükrözik az élet egészének körülményeit. Ennek ellenére, az érzelmek jelentős támaszai az életértékelésnek” (World Happiness Report, 2023, 32).

Hogyan válhat tehát egy társadalom boldoggá? Mi az, ami a 9. ábrán látott legjobban teljesítő országokban közös? Ha létezik is ilyen, hogyan tudják fenntartani?

Térjünk vissza Arisztotelészhez, az első fejezetben említett nagy ókori görög filozófushoz. Úgy gondolta, hogy a boldogságnak társadalmi természete van, valamint, hogy a virágzó társadalmat csak 'eudaimoniával' lehet elérni. A magas 'eudaimoniához' (a szó görög eredetű és legtöbbször boldogságra vagy jólétre fordítják) erényes jellemre volt szükség, beleértve a mértékletességet, a kitartást, az igazságérzetet, a baráti kapcsolatok kialakításának és fenntartásának képességét, valamint a jó állampolgárságot a poliszban (a politikai közösségben). Ma már adatainkból tudjuk, hogy „egy népesség csak akkor tapasztalja meg az élettel való általános elégedettség magas szintjét, ha népe is pro szociális, egészséges és virágzó. Más szóval, a lakosságnak magas szinten kell, rendelkeznie azzal, amit Arisztotelész

'eudaimoniának' nevezett. Következtetésképpen, az élettél való elégedettség és az 'eudaimonia' kéz a kézben jár" (World Happiness Report 2023, 2). Tehát, az ország 'szellemisége' számít. Számít, hogy az emberek mennyire megbízhatóak, adakozó szelleműek és hogy mennyire támogatják egymást kölcsönösen. Emellett, a társadalmi intézmények léte és rendeltetészerű működése is fontos szerepet tölt be az emberi életértékelések eredményeiben: Dönthetnek az állampolgárok szabadon? Figyelmet kap a vélemény nyilvánításuk? Valamint, a jövedelem és az egészség is szignifikáns szerepet tölt be az állampolgárok tapasztalt jólétében (jólét, jóllét különbségét következő fejezetben mutatom be). Imént felsorolt feltételeket fogalmazta meg Arisztotelész legismertebb munkájában, a *Nikomakhoszi* etikában. E külső feltételek és a belső erények együttesével lehet elérni az 'eudaimoniát'. Modern bizonyítékaink azt is mutatják, hogy az erényes magatartások kialakulásához, támogató társadalmi és intézményi környezetre van szükség, ha egy ország széles körű boldogságot kíván elérni.

Miután a társadalmi aspektusok fontossága bemutatásra került láthatjuk, hogy egy pusztán szám egy 0-tól 10-ig tartó skálán nem mindig lehet elegendő egy társadalom boldogságszintjének feltárásához. Ezért is fontos megjegyezni, hogy maga az életértékelések (azaz a Cantril-létrán adott válaszok) összessége nem nyújthat minden esetben elegendően részletes választ. Így, a pontosabb mérés érdekében további 6 kulcsváltozó járul hozzá az életértékelések magyarázatához. Ezen változók segítenek megérteni miért térnek el különböző országokban az életértékelések, és mi lehet a mögöttes meghúzó ok. A változók az alábbiak:

- (i) Egy főre jutó GDP: „Vásárlóerő-paritáson (PPP) értendő, állandó 2017-es nemzetközi dollárra igazítva, a World Development Indicators (WDI) alapján.”
- (ii) Születéskor várható egészséges élettartam: A számításra vonatkozó idősorok az Egészségügyi Világszervezet (WHO) Globális Egészségügyi Megfigyelőközpontjának adattárának adatai alapján készültek. A jelentés mintájának megfeleltetése érdekében 2005 és 2022 közötti időszakra, interpolációt és extrapolációt alkalmaznak.
- (iii) Társadalmi támogatottság: Ennek méréséhez, egy kérdést tesznek fel, ami az alábbi: „Ha bajban van, vannak-e rokonai vagy barátai, akinek a segítségére számíthat bármikor?” A válaszadók bináris választ adnak, azaz vagy nem vagy igennel válaszolhatnak (0=nem, 1=igen). A bináris válaszadás a statisztikai mérhetőséget könnyíti.

- (iv) Életválasztás szabadsága: Ennek a méréséhez, szintén egy kérdést tesznek fel: „Ön elégedett azzal a szabadságával, amellyel megválaszthatja mit kezd az életével?” Szintén bináris (0=nem, 1=igen) válaszokat gyűjtenek a kutatók.
- (v) Nagylelkűség: „Ön adományozott-e pénzt jótékonyági szervezetnek az elmúlt hónapban?”
- (vi) Korrupció megítélése: Ennek mérésekor két kérdést tesznek fel, majd ezek válaszait átlagolják: „Ön szerint elterjedt-e a korrupció a kormányzatban vagy sem?” és „A korrupció széles körben elterjedt a vállalkozásokon belül vagy nem?”
- (vii) Pozitív érzelmek, hatás: A 32. oldalon részletes magyarázat
- (viii) Negatív érzelmek, hatás: A 32. oldalon részletes magyarázat.

Ezen változók értelmezése legalább annyira fontos, mint az életértékeléseké, hiszen segít egy átfogó, értelmezhetőbb és tisztább képet adni az országok tendenciáiról. Ezek értelmezését a 3. fejezetben fogjuk megnézni, amikor a két dimenzió összekapcsolására kerül sor.

2.3. Mit jelent számunkra a boldogság?

2.3.1. Egy gazdag országnak boldogok az állampolgárai?

A Boldogságkutatás során elkerülhetetlenül sokat fordul elő két fogalom: a jólét, valamint a jóllét fogalma. A két szó között csupán 1 mássalhangzó különbség van, mégis szignifikáns az eltérés jelentésben. Amikor a jóllét (az angolban a *wellbeing* kifejezés) szót használjuk, sokszor az emberek egészségügyi állapotára referálunk, valamint, hogy milyen közérzettel rendelkeznek. Míg, a jólét az anyagi biztonságot és a gondtalan anyagi életet takarja. Vajon mennyire korrelál a kettő egymással? A jóllét megtapasztalásához elengedhetetlen a jólét jelenléte?

Az (2.1.) alfejezetben megnéztük, hogy a boldogság és pénz közötti kapcsolatról alkotott gondolatok és elméletek, hogyan alakultak az évtizedek során. Láthattuk, hogy amikor a közgazdaságtan megjelent, a fő fókusz a szegénység megszüntetésére és a nemzetek gazdagabbá tételére helyeződött. E cél a felvilágosodás környéki korszakban fontos és releváns volt, hogy az emberek ne legyenek rákényszerülve az alapvető szükségletek nélkülözésére. Azonban, ahogyan haladunk előre az idővel, egyre több kutatási módszer próbálja a boldogság eredőjét megkeresni, így a kezdeti gondolat, miszerint egy nemzetet a GDP növelésével lehet boldoggá tenni, egyre kisebb népszerűségnek örvend. A jövedelemre fektetett túlságosan nagy hangsúlyt az évtizedek során egyre több kritika érte. Az Easterlin-paradoxon egyike volt a korai kritikáknak. Richard Easterlin már 1974-ben felhívta a figyelmet arra a meglepő jelenségre, hogy bár egy adott országban a gazdagabbak általában elégedettebbek az életükkel, boldogabbnak mondják magukat a szegényebbeknél, de a gazdasági növekedés nem vagy nem szükségszerűen korrelál az emberek boldogságérzetével. Álláspontja szerint tehát önmagában a GDP növekedése nem teszi boldogabbá az embereket. Easterlin állította, hogy az anyagi javakban mért növekedés és a szubjektív jóllét között legfeljebb együtt járásról beszélhetünk, de semmiképpen sem oksági kapcsolatról (Társadalmi Konfliktus Kutató Központ, 2010). Ezen következtetésekhez, a világ 14 leggazdagabb (például az Egyesült Államok, Németország) és a legszegényebb nemzetek (például Nigéria, India) felmérési adatait használta fel, és meglepően kis különbségeket talált a leggazdagabb és a legszegényebb között (Easterlin 1974 id.: Diener, Oishi, Tay, 2018, 256). Azonban, az Easterlin-paradoxon ezen aspektusa erősen vitatott. A GDP és a boldogság kapcsolata valóban veszített relevanciájából az évtizedek során, de nem állítható, hogy egy ország GDP-je nincsen hatással az életérkékelésekre. Rut Veenhoven holland szociológus, a boldogság tudományos kutatásának úttörője, újra elemezte az eredeti adatokat, és szignifikáns összefüggésről számolt be az egy főre jutó GDP és a nemzetek boldogsága között

($r = 0,65$, $P < 0,01$, az r a korrelációt jelöli) (Veenhoven, 1989 id.: Diener, Oishi, Tay, 2018, 256).

Diener et al. (2010) 55 nemzet adatait elemezte, és lényeges korrelációt talált az egy főre jutó GDP és a nemzetek átlagos SWB-je (szubjektív jóléte) között ($r = 0,58$, $P < 0,001$). Amikor a Cantril-skálát használták, a gazdag országok lakói átlagosan úgy számoltak be, hogy jelenlegi életük közelebb van a lehető legjobb élethez, mint a szegény országok lakosai.

Az átlagos különbség nagy: 4 pont körül Zimbabweban és 7,5 pont körül Dániában, az 1–10 pontos skálán. (Oishi, Schimmack, 2010, id.: Diener, Oishi, Tay, 2018, 256) Így ma az a konszenzus, hogy a nemzetek gazdagsága szorosan összefügg azzal, hogy a lakosok az ideáljukhoz hasonlóan élhetik-e az életüket.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a nemzetek gazdagsága (GDP-je) kevésbé függ össze a pozitív érzelmek átlagos szintjével. Például, amikor a boldogságot a pozitív érzelmek dimenzióján értékelték („élvezted az életed tegnap?” és „sokat mosolygott tegnap?”), a boldogság átlagos szintje csak mérsékelten kapcsolódott az egy főre jutó GDP-hez ($r = 0,35$) (Diener et al., 2010, id.: Diener, Oishi, Tay, 2018, 256). Azonban azok az országok, ahol a lakosok nagyobb boldogságról számoltak be, általában arról számoltak be, hogy meg tudják választani az idejüket. Így még egy szegény országban is, amíg a lakosok megválaszthatták, hogyan töltik az idejüket, valószínűleg élvezték az életüket és sokat mosolyogtak. Ezzel szemben még egy gazdag országban is, hacsak a lakosok nem választhatták meg, hogyan töltsék el idejüket, kevésbé valószínű, hogy élvezik az életüket, vagy sokat mosolyognak.

Összefoglalva tehát, egy ország gazdagsága, vagy másnéven GDP-je hatással van az emberek boldogságára, de inkább közvetlen módon, mint közvetetten. A kezdeti gondolatok a boldogságról a közgazdaságtan megjelenése idején egyszerűek voltak: növeljük a nemzetek gazdagságát és az emberek boldogabbak lesznek. Mint olvashattuk előbb, ez a gondolat egy részről megállja a helyét, de másrésztől nem. Fontos az emberek számára az életválasztás szabadsága, saját rendelkezéssel szeretnének bírni a szabad idejük felett. Így tehát nem állíthatjuk azt, hogy csakis egy ország anyagi jólététől függ az emberek boldogsága, de azt sem állíthatjuk, hogy nincs szerepe életünkben. Ennek tisztázása fontos, mivel a GDP és a boldogság kapcsolatáról szóló vélemények szélesen megoszlanak, a kiigazodás nehéz köztük, így fontosnak tartom az elmúlt évtizedekben kimutatott pozitív korrelációk bemutatását.

A következő fejezetben pedig megnézzük, milyen mögöttes meghúzó torzítások vezethetik a válaszadókat torz válaszok adásához, és miért fontos a boldogságmérésnél a 'zajt' mindig figyelembe venni.

2.3.2. Társadalmi összehasonlítás, kulturális különbségek és egyéb torzítások

Ha a jóllét vagy boldogság megtapasztalásáról van szó a közgazdászok sokszor az *experienced utility modelt* alkalmazzák ennek bemutatására. Amikor az emberek beszámolnak a LS-ről (*life satisfaction*), azaz arról, hogy mennyire elégedettek az életükkel, egy értékelhető mérőszámot adnak a szubjektív jóllétükről (*subjective wellbeing, SWB*). Ez, függ az egyéni jellemvonásaiktól, valamint a tapasztalt körülményeiktől. Ezen változókból alakul ki a valódi utólagos hasznosságuk. A hasznosság, egy közgazdaságtani fogalom, mely az utilitarista (2.1. alfejezetben tárgyalt legnagyobb boldogság mindenkinek elve) hagyományból ered. Tehát a hasznosságra épülő életértékelés modell az 1. képlet szerint áll össze:

$$LS_{ij} = f(\text{valós } LS_{ij}) + e_{ij} \quad (1)$$

Ahol, *LS* a szubjektív jólétünk, amely egy valós számból, amelyet az életértékelésünkre adtunk (ha Cantril-létra életértékelésről van szó akkor egy szám 1-10-ig, de lehet más típusú életértékelés is) és egy *hibatagból* áll. Ha a képlet első része tartalmazza már a felmérésben tett kérdésre a választ (azaz, hogy mennyire vagyunk elégedettek az életünkkel), akkor mit jelképez a hibatag? A hibatagot sokszor zajként is emlegetik a tudósok, ami elengedhetetlen része a boldogságot feltáró kutatásoknak. A hibatag jelenléte jelzi, hogy teljes mértékben sosem leszünk képesek az emberek élettől való elégedettségét felmérni mert mindig lesznek olyan tényezők, amelyek torzítják felmérésünket. Vajon honnan erednek ezek?

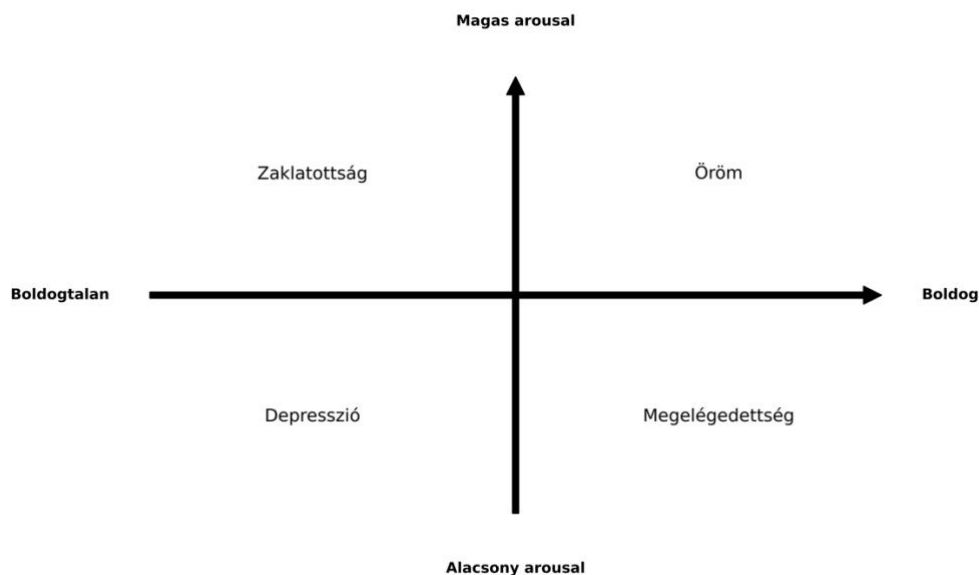
Az emberek az életértékelő kérdéseknél számtalan ok miatt válaszolhatnak másképpen, mint a többiek. Gondoljunk csak bele abba, hogy mi mennyire másképpen látjuk életünk alakulását egy érzelmileg megterhelő és felbolygató esemény megtörténe pillanatában, és mennyire másképp látjuk egy bizonyos idő eltelte után. Hasonlóan az életértékelésekre adott válaszok számos kognitív torzításnak vannak kitéve az adott pillanatban, így tehát sohasem fogják tükrözni a valóságot teljesen. Ebben a fejezetben, ezen torzítások közül párat fogunk megnézni.

Először is az emberek eltérően értelmezhetik a feltett kérdést, nyelvi akadályok vagy fordításbeli különbségek miatt (Ahmadiani et al., 2020). Akár az is előfordulhat, hogy maga a boldogság mást jelent számunkra kulturális különbségek miatt. A kulturális különbségekből adódó különböző kognitív torzítások hatását a kultúráközi, vagy interkulturális (angol néven *cross cultural*) kutatások vizsgálják. Egy kutatásban, ahol a boldogság szótári elemzését vizsgálták meglepő dologra figyeltek fel. 30 ország (például a *glück* német definíció) közül 24-ben (például Japán, Korea, Kína, Oroszország, Norvégia) a boldogság szó a szerencsét jelenti (Oishi, S. et al., 2013, id.: Diener, Oishi, Tay, 2018, 257).

Míg az Egyesült Államokban ma jellemzően úgy gondolják, hogy a boldogság olyan dolog, amit az emberek aktívan kereshetnek és elérhetnek, sok más kultúrában úgy értelmezik, mint amit legalább részben a szerencse határoz meg. A következő kínai mondás a szerencsén alapuló boldogságot tükrözi: „Ha az ember elvégezte a munkáját, a többi az égen múlik”.

A szerencsealapú boldogságtársadalmakban is hajlamosak az emberek boldognak érezni magukat, ha elérik személyes céljaikat. Azonban gyakran az az érzés, hogy szerencsések voltak céljaik elérésében, ami inkább a hála érzéséhez vezet, mint a büszkeséghez (Markus et al., 2013, id.: Diener, Oishi, Tay, 2018, 257).

Tehát, lehetséges, hogy pozitív érzelmeinket máshogyan éljük meg? Tudunk boldogok és boldogtalanok lenni egyszerre? Az utóbbira az általános válasz nem, hisz a negatív érzések kitolják pozitív érzéseket és fordítva. Így, egyetlen dimenzióban tudjuk ábrázolni érzéseinket. „De, hogy mindez ne legyen túl mechanikus meg kell jegyezni, hogy a boldogságérzet lehet heves, izgatott vagy csöndes, a szenvedés pedig lehet zaklatottságtól fűtött vagy a tehetetlenség érzésétől áthatottan rezignált. Ezek fontos különbségek és az ún. „arousal” (feszültségi szintre fordítják gyakran a magyar nyelvben) különböző szintjeire vezethetők vissza” (Layard 2007, 31). Ennek megértésében a pszichológiában gyakran használt érzések dimenzióját bemutató 10. ábra lesz segítségünkre.

10. ábra: Az érzések két dimenziója
Forrás: Layard (2005)

Az amerikai polgárok általában a boldogságot úgy értelmezik, mint valami követhető dolgot, hajlamosak a boldogságot a sikerrel társítani. Így az amerikai állampolgárok amikor a sikerrel kapcsolatos érzelmeket értékelik, más érzelmekkel asszociálják a boldogságot, mint például a büszkeség és az izgalom vagy öröm. Ezen érzések mind a magas arousal szinthez tartoznak. Ezzel szemben a kínaiak hajlamosak a boldogságot a lét harmonikus állapotával társítani.

Így a kínaiak általában az alacsony arousalt mutató pozitív érzelmeket, mint például a nyugalmat és az elégedettséget értékelik jobban életükben. Látható, hogy az SWB átlagos szintjei kultúránként változnak, és a variációk szisztematikusan összefüggenek a nemzetek gazdagságával és/vagy a kulturális értékekkel és normákkal. A legújabb kutatások rávilágítanak néhány fontos fogalmi eltérésre az SWB-ben a kultúrák között, ami azt sugallja, hogy a nagyobb boldogsághoz vezető út kultúránként eltérő lehet (Diener, Oishi, Tay, 2018, 257). Az elmúlt évtizedekben számos kutatás jelent meg, amely a kollektivisták és az individualisták társadalmak válaszadási stílusa közti különbségeket vizsgálta. Egy 2005-ben végzett kutatás kimutatta, hogy az ausztrálok életértékelése (itt „personal wellbeing indexet” használtak amely 0 és 100 között mozog, hasonló struktúrával mint az eredeti wellbeing index) átlagosan 70 és 80 közé esett egy 0-100-ig terjedő skálán, amely a nyugati társadalmakra is általában jellemző, ellenben a Hong Kong-i kínaiak alacsonyabb életértékelésről számoltak be, amelyet a „boldogsághoz hasonló mentális állapotot tükröz, melyet az elfogadás és hála jellemez” (Lau et al., 2005, id.: Ahmadiani, M. et al., 2020).

Az OECD (2017) kiadványa szerint, a kutatók számos egyéb kognitív torzításba ütközhetnek a boldogság felmérése során:

- Társadalmilag kívánatos válaszadás: Tudatos vagy tudatalatti hajlam arra, hogy olyan válaszlehetőségeket válasszunk, amelyek nagyobb valószínűséggel felelnek meg a társadalmi normáknak, vagy jó színben tüntetik fel a válaszadót.

- Számjegy preferenciák: A numerikus válaszformátumok esetében az a tendencia, hogy egyes számokat jobban preferálnak, mint másokat. Ennek előfordulásának esélye magas lehet, hiszen mint láttuk a (2.2) fejezetben a mérhetőség és összehasonlíthatóság érdekében az emberektől azt kérjük, hogy egy számmal jellemezzék életüket.

- Véletlenszerű válaszadás: Az értelmes válaszadás helyett véletlenszerű válaszok adása.

Egy másik érdekes és meglepő torzítás a kontextustól való függőség. E torzítás nemcsak a boldogság felmérésekben jelent hatalmas kihívást a viselkedéskutatók számára. A boldogságkutató felmérésekben a kontextus-függőség okozhatja például azt, hogy az étellel

való elégedettségéről szóló felfogásunk megváltozik különböző kérdések vagy akár szavak hatására, ami miatt torz választ adunk a kérdésekre. Egy 2016-os amerikai kutatás, amely a kontextus-függőség hatását próbálta számszerűsíteni, egy 1000 fős csoportot véletlenszerűen szétosztott 2 részre és megnézte történik-e statisztikailag szignifikáns változás, ha az életértékelési kérdések előtt politikai kérdést teszünk fel az emberek számára. A kontextus-függőség két módon torzíthatja a válaszokat: vagy maga a kérdés okoz pillanatnyi rossz érzéseket a válaszadóban ezért alacsonyabban értékeli az életét, mint eredetileg tette volna, vagy a kérdés miatt bizonyos élményekre való fókuszálás miatt, figyelme eltolódik. A kutatás meglepő eredményeket talált. Azt tapasztalták, hogy azok, akiket véletlenszerűen kiválasztottak és egy sor politikai kérdést tettek fel nekik elsőként és csak utána kérdezték meg, hogy mennyire elégedettek életükkel, alacsonyabb életértékelésről számoltak be. De csak azok, akik helytelenítették az ország jelenlegi irányát és működését. A lakosság alcsoportjai különböző módon voltak érintettek; a jólét életkori profilja az idősök javára billen, és az afroamerikaiak életértékelése megemelkedett, ha Obama elnök teljesítményéről kérdezik őket. A kontextushatások nagyok, nem könnyen eltávolíthatók, és megváltoztatják a jóléti rangsort a csoportok között. Az emberek átlagosan magasra, 6,45-re értékelik életüket a 0-tól 10-ig terjedő skálán, 2,12-es szórással. Nagyon nagy, -0,67 százalékpontos csökkenés volt tapasztalható annak a csoportnak a körében, akik kaptak politikai kérdést.

„A kontextushatások, bár nagyok, nem befolyásolják az élet nem, életkor vagy jövedelmi csoport szerinti értékelésének standard mintáit. Van egy kivétel, amely könnyen megmagyarázható, sőt talán megjósolható is, de ismét bemutatja a korábbi kérdések erejét. Az afroamerikaiak magasabbra értékelik jólétüket, mint a fehérek vagy a spanyolok, de csak azután, hogy megkérdezték őket Obama elnök teljesítményéről. Egyébként ők a legalacsonyabb életértékelésű csoport” (*Oxford Economic Papers*, 2016).

Az imént bemutatott torzításokból láthatjuk, hogy mennyire összetett és komplex dolog a boldogság mérése. Így a kultúráközi kutatások nagyon fontos szerepet töltenek be az emberi viselkedés megértésben, amely közelebb vihet minket ahhoz a válaszhoz, hogy mi is teszi igazán boldoggá az embereket. Mint láthattuk a boldogsághoz vezető út eltérő lehet kultúránként, de ezeknek kutatása kulcsfontosságú dolog, hogy később a politikai döntéshozatalba beemelhető legyen.

2.3.3. A nők számára mást jelent a boldogság?

Ahhoz, hogy megértsük a boldogság fogalmát, és azt, hogy az embereknek az életében milyen szerepet tölt be és hol helyezkedik el, megnéztük az előző fejezetekben a számszerűsíthetőségét, illetve az ezzel kapcsolatos kritikát, valamint további tényezőket, amelyek hatással lehetnek boldogságunkra. Mivel dolgozatomban szerves részét képezi a nemek közti egyenlőtlenség, így fontosnak tartom, hogy a boldogságot ne csak kulturális, illetve gazdasági aspektusból vizsgáljuk meg. Így tehát, felmerülhet a kérdés: a nők és a férfiak számára a boldogság ugyanazt jelenti? Ha megkérdezzük tőlük, hogy egy adott életminőséget (biztos fizetés, család) értékeljenek, biztos, hogy ugyanazt a pontszámot fogják adni? És ha nem, miért? E fejezet e köré a kérdés köré fog épülni. Két fontos és aktuális kutatást fogunk megnézni, mely meglepő eredményeket hoz ebben a kérdéskörben.

Az elsőt Mallory Montgomery 2022-es kutatása a „Reversing the gender gap in happiness”, a második pedig, a „The Gender Well-Being Gap” David G. Blanchflower és Alex Brysontól amely, 2023-ban íródott. Mióta a boldogságot mérik, egy furcsa és természetellenes dologra figyeltek fel a kutatók. A nők azt mondják, hogy kevésbé vidámak és nyugodtak, valamint, depressziósbabak és magányosababak, de boldogababak és elégedettebbek az életükkel, mint a férfiak (Blanchflower & Bryson, 2023). Ha megvizsgáljuk a három „globális” jóléti mérőszámot – a boldogságot, az élettel való elégedettséget és a Cantril-létrát –, a nők vagy hasonlóak, vagy „boldogababak”, mint a férfiak. Hogyan lehet az, hogy a nők szinte minden negatív hatást (depresszió, fáradtság, szomorúság, ...) erőteljesebben tapasztalnak az életükben, mégis úgy látják a kutatók az életértékelések alapján, hogy a nők magasabb pontszámmal értékelik az életüket, mint a férfiak?

E paradoxon feltárására végezte el Blanchflower és Bryson az analízist. A világ 11 különálló adatkészletéből származó 55 metrika segítségével megvizsgálták a nemek közötti különbségeket a szubjektív jólétben (SWB). Ezzel el tudták utasítani azt az elképzelést, mely szerint a nemek között jóléti paradoxon áll fent, hiszen a nők nagyobb boldogságot és egyszerre nagyobb szomorúságot fejeznek ki, mint a férfiak. Szinte mindig és mindenhol a nők magasabb negatív hatást élnek meg, és kevesebb pozitív hatást, mint a férfiak (Blanchflower & Bryson, 2023). „22 negatív hatásra találtak pozitív korrelációt: szorongó; letört; depressziós; magányos; szomorú; nyomorult; fáradt; stresszes; félelemmel teli; bizonytalan; nyugtalan alvás; aggodalom; minden erőfeszítés számára; fájdalom; nyughatatlan; unott; ideges, boldogtalan és depressziós; a nehézségek annyira felhalmozódtak, hogy nem tudtak legyőzni őket, gyakran érzi magát elszigetelve másoktól; kirekesztettnek érezte magát, és hiányzott a társaság”

(Blanchflower & Bryson, 2023, 19). Továbbá, a 31 pozitív hatásra negatív korrelációt találtak. Ebből 21 hatás az individuumra vonatkozott, mint például nyugodt, motivált, büszke, izgatott, ... , 6 hatás az általános elégedettséget és a nemzeti ügyekkel való elégedettséget mérte, mint például demokrácia, gazdaság, az egészségügyi szolgáltatások, a politikai rendszer, ahol mind negatív korrelációt találtak a nők válaszaiban, illetve 4 hatás az elvárásokat az adott évre vizsgálta: az ország gazdasági helyzete, az ország munkaerőpiaci helyzete, az egyén helyzete az állásában és a háztartás anyagi biztonsága. Az eredmények robusztusak az exogén változók és sok esetben az endogén változók szabályozására is. Így tehát, a kutatók elvetették a több évtizede fennálló nők és férfiak közti jóléti paradoxont. Fontos megjegyezni, hogy valóban találtak olyan jóléti mutatókat (ezek közé tartozott a Cantril-létra is, amellyel mi foglalkoztunk korábban is ebben a dolgozatban), ahol ezek az eredmények nem voltak szignifikánsak, és nem lehetett egyértelműen kijelenteni, hogy a nők erősebb negatív és gyengébb pozitív hatásokról számolnak be az életükben. „Blanchflower és Bryson erősen hangsúlyozták, hogy egyelőre azonban világos, hogy Diner et al. (1999) helyesen érveltek amellett, hogy több szubjektív jóléti mérőszámot is meg kell vizsgálni a világ megértésének elősegítése érdekében. Továbbá, hogy az SWB mérésére irányuló minden kísérletnek többdimenziósnak kell lennie, és nem szabad a boldogságra és az élettel való elégedettségre korlátozódnia” (Blanchflower & Bryson, 2023, 21). Egy nagy paradoxon azonban továbbra is fennáll, mert a megfigyelt adatokban egy anomália van, mivel a férfiaknál magasabb az öngyilkosság, kábítószer-túladagolás és alkoholmérgezés miatti halálozás. Nyilvánvaló azonban, hogy nincs ellentmondás abban, hogy a megbetegedési arányok általában a középkorban, és a legkevésbé iskolázottak körében a legmagasabbak.

A nemek közti jóléti paradoxont Mallory Montgomery egy másik irányból közelítette meg. Míg, az előző kutatás a jóléti mérőszámok adatsoraiban kereste az igazságot, Montgomery a válaszadási mintázatokban és életértékelésekben kereste a választ. E megközelítés több szempontból is logikus lehet. Gondoljunk csak bele, világviszonylatban a nők kevesebb szabadságot kapnak, kevésbé képviselik őket, több diszkriminációt szenvednek el, és gyakrabban esnek erőszak áldozataivá, mint a férfiak (UN Women and others, 2015, id.: Montgomery, 2022, 65). Ezen a gondolatmeneten tovább haladva, kételyek merülhetnek fel bennünk, amikor azt olvassuk, hogy az éves életértékelések elemzése után arra következtetésre jutnak, hogy a világ bizonyos helyein a nők életértékelései magasabbak, mint a férfiaké. Montgomery erre a kételyre építette fel elemzését, és tette fel a kérdést: a nők és a férfiak számára ugyanazt jelenti a boldogság? Hogy ezt kiderítse, vignettákat használt elemzésében. „A vignetták olyan hipotetikus szituációk, amelyekről az ismertetésük után kérdéseket tesznek

fel a kísérlet alanyai számára, a társadalmi normákat, értékeket szándékozva ezzel felderíteni” (Németh, 2021). A vignetták használata lehetővé teszi egy kutató számára, hogy ne csak az egyén önbevallását vegyék figyelembe, hanem azt is, hogy milyen skálát használ a jelentéshez, mivel arra kéri őt, hogy a hipotetikus alanyokat ugyanazon a skálán értékelje, mint önmagát” (Montgomery, 2022). Azzal, hogy megkérjük a válaszadókat, hogy az önbevallásukkal azonos skálán értékeljék a hipotetikus vignettákat, „horgonyozzuk” skáláikat, így válaszaik összehasonlíthatók a heterogén csoportokban (Montgomery, 2022).

A kérdés tehát továbbra is az alábbi: Vajon miért használnák a férfiak és a nők ugyanazt a válaszadási skálát eltérően? Montgomery két lehetséges okot vázolt fel: *response bias* azaz *válaszadási torzítás* és *differing standards* azaz *eltérő normák*. Ezek az előző fejezetben felsorolt kognitív torzításokhoz hasonlóak. A *válaszadási torzítás* arra utal, hogy a férfiak és a nők különböző értékeléseket adnának egy ugyanolyan élethelyzetre, ugyanolyan körülményekkel, bizonyos kognitív torzítások miatt. Ilyenek lehetnek például az előző fejezetben említett kontextushatás, számjegy preferencia vagy akár a társadalmilag kívánatos választás. Az *eltérő normák* már egy bonyolultabb eset. Az *eltérő normák* azt jelentik, hogy a férfiak és a nők eltérő elvárásokat támasztanak életükkel szemben, így ugyanazok az objektív körülmények nagyobb elégedettséget biztosítanak az egyik nemnek, mint a másiknak (Montgomery, 2022). De vajon ezt hogyan mérhetjük?

Az *eltérő normák* jelenség mérhetősége a vignetta kérdésekben rejlik. Először, a szokásos módon megkérjük az embereket, hogy értékeljék életüket egy 0-tól 10-ig tartó skálán. Majd, különböző élethelyzeteket vázolunk fel nekik (vignettákat), amelyeket szintén értékelniük kell 0-tól 10-ig tartó skálán. Így a vignettákra adott válaszok összehasonlíthatóság alapjául szolgálnak, illetve betekintést nyerünk egy személy társadalmi értékeibe és normáiba. A kutatásban 6 hipotetikus szituációt (vignettákat) kellett értékelni. A vignettákat az alábbi módon néztek ki:

„Vignetta 1.: Gondolj egy nőre, aki 40 éves, boldog házasságban él, jó családi élettel. Családi havi jövedelme körülbelül [mediánjövedelem]. Súlyos hátfájdalmai vannak, ami miatt éjszaka ébren marad. A létra melyik fokán áll szerinted ez a személy?

Vignetta 2.: Gondolj egy 50 éves és elvált férfira. Van egy lánya, akivel jó a kapcsolata. Van egy biztos állása, amely körülbelül havi [mediánjövedelem kétszeresét] fizeti. Nincsenek komoly egészségügyi problémái. A létra melyik fokán áll szerinted ez a személy?

Vignetta 3.: Gondolj egy férfira, aki 25 éves és szingli, akinek nincs sok barátja. Körülbelül [a medián bevétel felét] keresi meg egy hónapban. Úgy érzi, alig tudja irányítani a munkáját,

és aggódik, hogy elveszíti azt. Nincsenek egészségügyi problémái, de stresszesnek érzi magát néha. Szerinted ez a személy a létra melyik fokán áll?

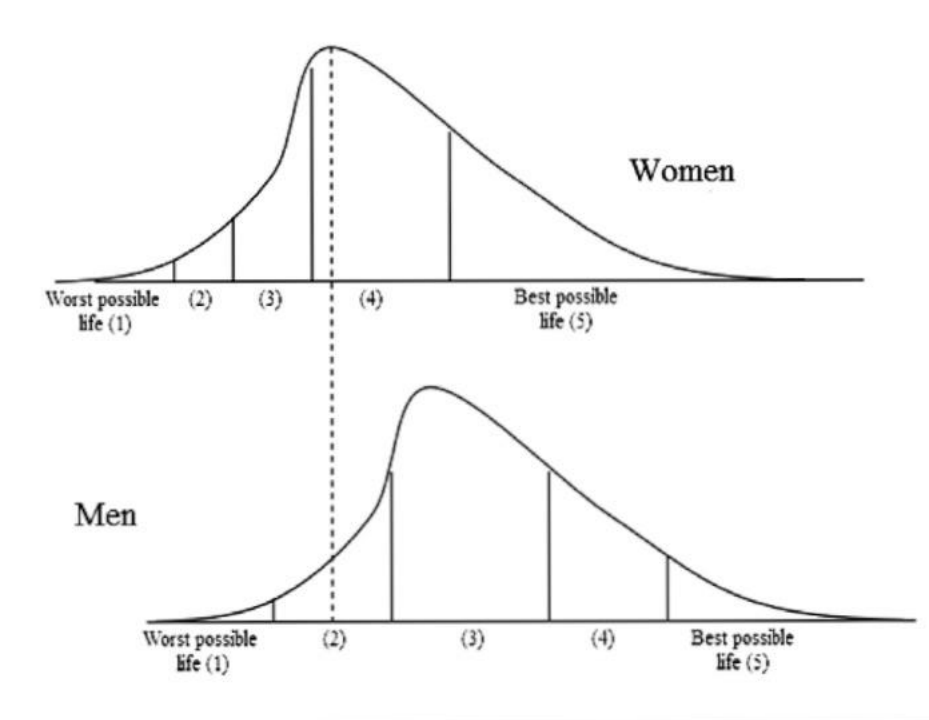
Vignetta 4.: Gondolj egy nőre, aki 35 éves, házas, gyermektelen. Családi havi jövedelme körülbelül [mediánjövedelem]. A munkája néha kicsit unalmas, de nagyon biztonságos munka. Szerinted ez az ember a létra melyik fokán áll?

Vignetta 5.: Gondolj egy nőre, aki 70 éves özvegy. Minden hónapban körülbelül [a mediánjövedelem felét] kapja. Sok barátja van. Az utóbbi időben hátfájástól szenved, ami fájdalmassá teszi a házimunkát. A létra melyik fokán áll szerinted ez az ember?

Vignetta 6.: Gondolj egy 60 éves férfira. Egyedülálló, de sok vele egyidős barátja van. Már nem dolgozik, de nem fészélyezi, hogy abbahagyta a munkát. Havonta körülbelül [mediánjövedelem kétszeresét] kapja. Fizikálisan nagyon aktív. Szerinted ez a személy a létra melyik fokán áll?” (Montgomery, 2022)

Az eredmények az alábbiak voltak: A nők minden egyes matricát szignifikánsan magasabbra értékelnek. Ez azt jelenti, hogy a nők hajlamosak magasabb értékelést adni ugyanazokra az életkörülményekre; ez igaz, akár a férfiak akár a nők vignettáiról van szó. A különbségek a férfiak és a nők vignetta értékelései között (0,035 és 0,047 szignifikáns különbségek között) nagyságrendileg hasonlóak a nők és férfiak életértékelési eredményei közötti különbséghez (0,025) (Montgomery, 2022). A gondolatiságot a vignetta modell és eredményei mögött az alábbi módon ábrázolhatjuk: képzeljük el, hogy a férfiak átlagos élettél való elégedettsége magasabb, mint a nőké, ami azt jelzi, hogy a férfiak eloszlása jobbra tolódik el (a magasabb számok felé), de kevésbé nagyvonalúak értékeléseikben, amint azt a jobbra eltolt küszöbértékek jelzik. Ezt a 11. ábra illusztrálja. A szaggatott vonal egy adott élethelyzetet jelöl (lehet ez bármelyik a vignetta szituációkból). Láthatjuk, hogy az adott élethelyzet a férfi skálán 2 az 5-ből. A női skálán (mivel a küszöbértékek balra tolódnak) ez 4 az 5-ből.

A 11. ábra tökéletesen bemutatja a helyzetet: ha a férfiak és nők saját skáláikat használják, amikor megkérdezik tőlük mennyire elégedettek az életükkel, a nők sokkal boldogabbnak és elégedettnak fognak tűnni életükkel, miközben valójában a férfiak azok.

11. ábra: Illusztráció a differenciális elem működéséről (DIF). Egy hasonló figurából adaptálva.
 Forrás: Kapteyn, Smith, van Soest, 2007, id.: Montgomery (2022)

Az adatok a Gallup 2011 és 2014 közötti adatgyűjtéséből származnak. Az összes országmintát egyetlen naptári éven belül vették fel: 2011-ben 18, 2012-ben 39, 2013-ban 26, 2014-ben pedig 26 országból kérdezték meg a válaszadókat. A legtöbb országban körülbelül 1000 megfigyelés van, bár néhány nagy országban több is (akár Indiában 5000), Haitin pedig kevesebb (500), összesen körülbelül 120 000 megfigyelés. Az analízist végül 102 ország és 45 332 megfigyeléssel végezte el és az eredmények nem meglepően, az alábbiak voltak: ha a nők és férfiak élettel való elégedettségének átlagát vesszük azt kapjuk, hogy a nők magasabb pontszámot érnek el, tehát elégedettek az életükkel. Egy rendezett probit-modellt használva úgy tűnik, hogy egyszerűen a női lét, azaz nőnek lenni éppúgy növeli a boldogságot, mint egy jelentős bevételi ugrás. Ennek az az oka, hogy egy szabványos rendezett probit-modell azt feltételezi, hogy a férfiak és a nők válaszai azonos skálán mozognak. De, amikor a vignettákat is használták az elemzésben, teljesen más eredmények jöttek ki. Egy HOPIT-modellt használva vignetta kiegészítésével azt tapasztalták, hogy az együtttható továbbra is pozitív a nőknél, de sokkal kevésbé. Mivel a nők sokkal rosszabb helyzetben vannak más jellemzőikben (jövedelem, egészség, végzettség, ...), a nőkre vonatkozó pozitív együtttható ellenére a nők élettel való elégedettsége átlagosan alacsonyabb, mint a férfiaké, ha vignettákat használtak.

E fejezet bemutatta, a szkepticizmus fontosságát a jóléti mérőszámokkal kapcsolatosan, valamint bizonyította, hogy sokszor érdemes az azonnali következtetés levonása helyett cizelláltabb statisztikai módszertanokat beemelni az elemzésünkbe.

3. EMPIRIKUS KITEKINTÉS: A NEMEK KÖZÖTTI SZAKADÉK KAPCSOLATA AZ ORSZÁGOK BOLDOGSÁGÁVAL

Az előző fejezetekben megnéztük, hogyan lehet mérni a nemek közti egyenlőtlenséget és a boldogságot, valamint, hogy milyen meglepő adatokkal és jelenségekkel szembesülhetünk mindkét témakör terén. Ebben a fejezetben e két dimenzió összekapcsolására kerül sor. Megnézzük, hogy vajon milyen erős a kapcsolat a két jelenség között, valamint, hogy 10 év elteltével mennyi változás következett be. Elemzésemet egy egyszerű, kétváltozós lineáris regresszióval kezdtem, a modell egyenlete a 2. képletben látható:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i + \varepsilon_i \quad (2)$$

Az adatok a 2013-as és a 2023-as *World Happiness Report*ből, illetve a 2013-as és a 2023-as *Global Gender Gap Report*ből származnak. A regressziót 10 éves eltolással 2013 és 2023-ra készítettem, annak reményében, hogy nagyobb betekintést nyerhessünk 10 év változásának hatására, ezáltal megértésünket mélyítve a témakör területén. Az elemzést Pythonban készítettem. A 2013-as regresszióban az elemszám 115 országot tartalmaz, 2023-as regresszióban ez 113-ra csökkent.

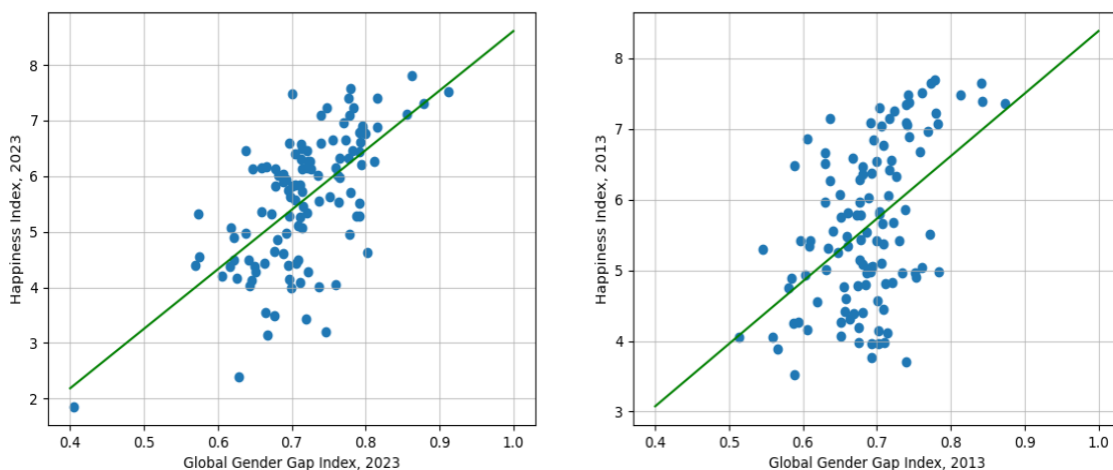
Ebben a fejezetben a következő hipotéziseket tesztelem:

-(1) a szakirodalomnak megfelelően a nemek közötti kisebb eltérés pozitív korrelációs kapcsolatban áll az emberek életértékeléseivel, valamint, hogy

-(2) a jövedelem hatása csökkenő egy bizonyos jövedelemszint felett.

Lineáris regresszió segítségével elemeztem, hogy a nemek közti szakadék hány százalékban tudja megmagyarázni az országok népességének boldogságát, más szóval, mennyire tudjuk előre jelezni a nemek közti szakadék jelenségével az emberek boldogságát. Az első modellem, amelyet 2013 és 2023-ra végeztem el, a 12. ábrán látható (bal oldalon 2023, jobb oldalon 2013). A modell mindkét év esetében két változót tartalmaz, a független változó a GGI (*Gender Gap Index*) összesítő index, mely minden országban a 4 dimenziót (gazdasági részvétel, iskolai végzettség, egészség és élettartam, politikai részvétel) összesíti (számtani átlagát veszi), így kapva egy átlagos nemek közti szakadék mutatószámot minden országra. A függő változó pedig, a *World Happiness Report*ban található *Ladder* változó, mely gyakorlatilag a (2.2) fejezetben részletezett Cantril-létra értékei. A szövegben említett Cantril-létra és *Happiness Index*, valamint *Happiness* változó nevek ugyanarra az értékekre utalnak. Mint azt a (2.2) fejezetben is olvashattuk: „Az életértékelések adják a leginformatívabb mérőszámot a nemzetközi összehasonlításhoz, mert teljesebb és stabilabb módon rögzítik az

életminőséget, mint a napi tapasztalatokon alapuló érzelmi beszámolók. Az életértékelések jobban eltérnek az egyes országokban, mint az érzelmek, így jobb magyarázóit a különböző országokban nagymértékben eltérő élettapasztalatokkal” (World Happiness Report, 2023, 32). Ahogy azt a 12. ábrán is láthatjuk, a két változó között pozitív korreláció áll fent.

12. ábra: A 2023-as és 2013-as lineáris regresszió
Saját szerkesztés

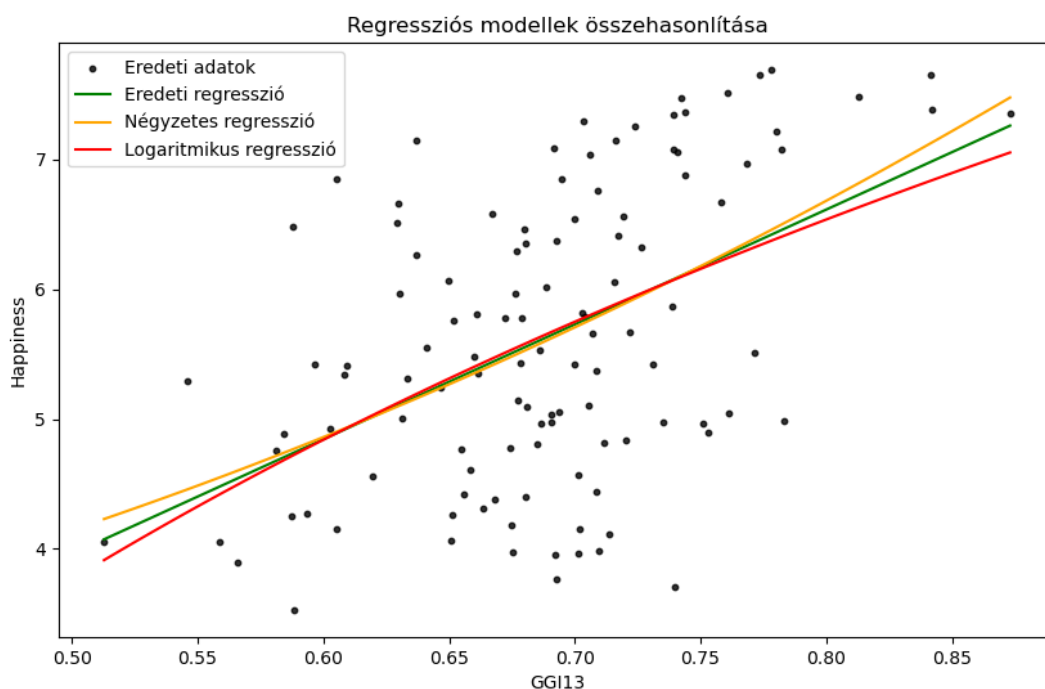
Az eredmények az alábbiak: a 2013-as modell R-négyzete 0,240, ami azt jelzi, hogy a független változónk (*Gender Gap Index*) 24%-ban magyarázza a függő változónk (*Happiness vagy Ladder*) mintabeli varianciáját. A korrigált R-négyzet értéke 0,233. Az F-statisztika 35,63 és annak p-értéke nagyon alacsony ($2,81e-08$), így megállapíthatjuk, hogy a modell statisztikailag szignifikáns. A független változó (*Gender Gap Index*) együtthatója 8,8498, ami azt jelenti, hogy a nemek közti szakadék egytized egységgel való javulása átlagosan 0,88498 egységgel növeli a boldogságot. Illetve, statisztikailag szignifikáns (p-érték: 0,000).

Ugyanezt a modellt, ugyanezen változókkal 10 évvel későbbre is elkészítettem, hogy betekintést nyerhessünk az idő elmúlásával bekövetkezett változásokra. Látható a 12. ábrán, hogy a 2023-as (bal oldalt) elemzésben sokkal koncentráltabbak lettek az értékek. A 2023-as elemzés erősebb kapcsolatot mutatott a két változó között, mint a 2013-as. 2023-ban az R-négyzet 0,407, így a *Gender Gap Index* 40,7%-át magyarázza a *Happiness* varianciáját. A korrigált R-négyzet értéke 0,402. A modell 2023-as évben is statisztikailag szignifikáns (F-statisztika: 76,19, Prob: $2,97e-14$). A független változó (*Gender Gap Index*) együtthatója 10,7121, ami azt jelenti, hogy a nemek közti szakadék egytized egységgel való javulása átlagosan 1,07121 egységgel növeli a boldogságot. Illetve, statisztikailag szignifikáns (p-érték: 0,000).

Az első hipotézis további teszteléséhez eltérő modellspecifikációkat alkalmaztam: az egyszerű GGI, a négyzetes GGI, és a logaritmikus GGI független változóval, függő változó eseteit vizsgáltam. A függő változó változatlanul a boldogságot kifejező *Ladder*-érték maradt. Az eredmények a 2. táblázaton, továbbá (a 2013as évre) ábrázolása pedig a 13. ábrán található.

2. táblázat: A nemek közti szakadék és az életértékelések közötti kapcsolat modelljei
Saját szerkesztés

	Modell 1 2013	Modell 2 2013	Modell 3 2013	Modell 4 2023	Modell 5 2023	Modell 6 2023
Konstans	-0.4652 (0.650)	2.5188*** (0.000)	7.8555*** (0.000)	-2.1019* (0.019)	1.6331** (0.001)	8.0128*** (0.000)
GGI	8.8498*** (0.000)			10.7121*** (0.000)		
GGI ²		6.5059*** (0.000)			7.6017*** (0.000)	
lnGGI			5.9033*** (0.000)			7.2065*** (0.000)
R-négyzet	0.240	0.247	0.231	0.407	0.403	0.402
Korrigált R-négyzet	0.233	0.240	0.224	0.402	0.398	0.396
Elemzés	115	115	115	113	113	113
Megjegyzés:	A t-statisztika p-értékei szerepelnek a zárójelben. Szignifikancia: ***p<0.001, ** p<0.01, * p<0.05					

13. ábra: Lineáris regresszió 2013-ban a független változó különböző formáival
Saját szerkesztés

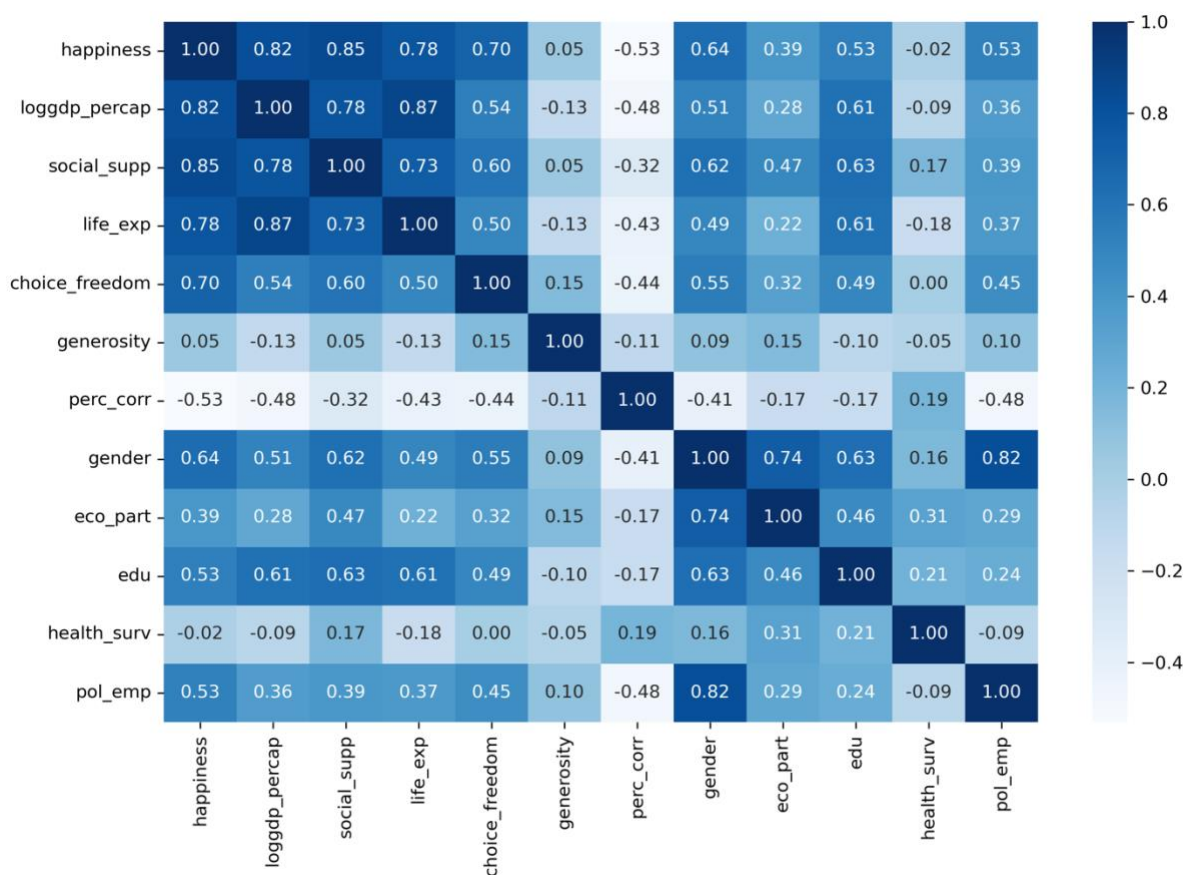
A független változó formátumának változtatása több szempontból is érdekes lehet. Ha megfigyeljük az R-négyzetet a 2. táblázatban érdekes dologra figyelhetünk fel 2013-ban. A GGI lineáris modellje (R-négyzete 24%) állandó hozadékat jelent, míg a GGI négyzetes formátumával (R-négyzet 24,7%) növekvő hozadékat mutat, a logaritmusos verziója (R-négyzet 23,1%), pedig a független változónak csökkenő hozadékat eredményez. E jelenség a 13. ábráról is kiolvasható. A korrigált R-négyzet (mint modellszelekciós) mutató alapján 2013-ban a növekvő hozadéku modellt tekintjük a legjobban illeszkedőnek.

Fontos megjegyezni az e modellek esetében, nem feltételezhetünk oksági kapcsolatot. Egy gyakori jelenség, hogy a regressziós eredményeinket felértékeljük és oksági kapcsolatra következtetünk a változók között, bátran kijelentve, hogy a nemek közötti szakadék zsugorodása mindenhol és mindig nagyobb boldogságot eredményez. Az eredményeink alapján, valóban pozitív korreláció van a két változó között, de inkább együtt járásról, mint okságról beszélhetünk. De vajon milyen együtt járással és szoros kapcsolatok vannak jelen a változók dimenzióin belül? A nemek közti szakadékot alkotó iskolázottság alindexe mennyire jár együtt a gazdasági részvétellel? És a korrupció milyen hatással van a boldogságra? Ennek feltérképezésére és ábrázolására korrelációs mátrixot készítettem, amely a 14. ábrán látható. A

sötétebb színek a magas mértékű korrelációt jelzik és a szín halványulásával egyre gyengébb kapcsolatot mutat a mátrixunk.

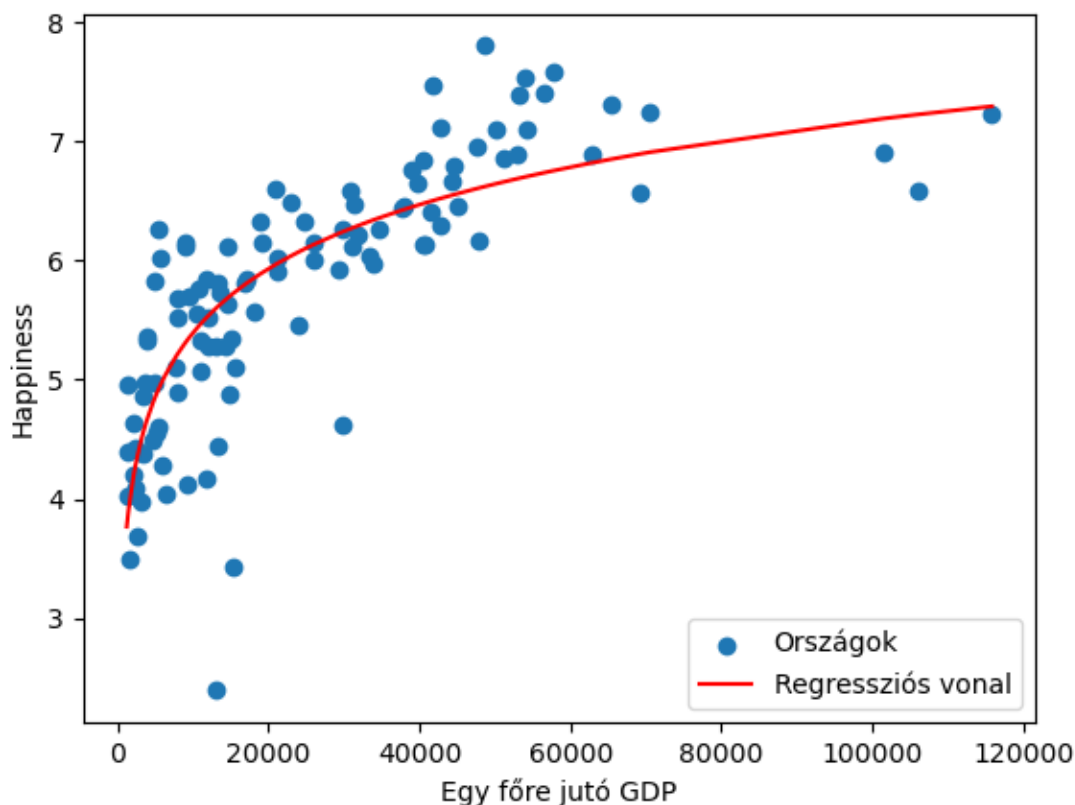
Ahogy azt a (2.2) fejezetben is olvashattuk a korrupció megítélése változó az alábbiakat takarja a *World Happiness Report* adatgyűjteményében: ennek mérésekor két kérdést tesznek fel, majd ezek válaszait átlagolják: Ön szerint elterjedt-e a korrupció a kormányzatban vagy sem? És a korrupció széles körben elterjedt a vállalkozásokon belül vagy nem? A korrelációs mátrixunkról leolvasható, hogy a korrupció megítélése negatív korrelációban áll a boldogsággal. Továbbá, a *gender* változó és a *happiness* változó között pozitív korreláció áll fent. Valamint, fontosnak tartom megjegyezni, hogy erős korreláció áll fent a női iskolai végzettség és a női gazdasági részvétel változó között, mely illeszkedik a dolgozat első részében elolvasott szakirodalmakhoz és jelenségekhez.

A mátrixból számos értékes és hasznos információt olvashatunk ki, bár felmerülhet a multikollinearitás problémája. Hogy ezt kiderítsem, varianciainflációs tényezőt (VIF) számoltam a független változókra. Szinte az összes változó 1-4 közötti értéket ért el, mely jelzi, hogy nem, vagy csak gyenge multikollinearitás áll fent a változók között. Ez alól kivétel volt a logaritmizált egy főre jutó GDP-t jelölő változó (*loggdp_percap*), amely 5 feletti értéket ért el (6,140944), ami magasabb multikollinearitást jelez. Bár ez nem meglepő, hiszen biztosak lehetünk benne, hogy korrelál számos változóval. A 14. ábráról leolvasható, hogy a GDP korrelál az iskolai végzettség változójával (*edu*), mely az adott ország olvasni tudók arányától kezdve az alap-, közép-, és felsőfokú oktatásba beiratkozottak számát takarja. Továbbá, nem meglepő módon korrelál a születéskor várható egészséges élettartammal (*life_exp*) és a társadalmi támogatottsággal (*social_supp*) is. A korrelációs mátrixon angolul szereplő változók a két főindex (*gender gap* és *happiness*) alindexei, melyek összetétele és mérhetőségének módszertana magyarul a (1.1) és (2.2) fejezetekben lettek részletezve, amikor bemutattam a nemek közötti szakadék, valamint a boldogság jelenségének mérhetőségét.

14. ábra: Korrelációs mátrix a 2023-as adatok alapján
Saját szerkesztés

Ahhoz, hogy hipotézisem második felét is lefedjem egy elemzést végeztem el, melyhez az adatokat szintén a *World Happiness Report*ból gyűjtöttem 2023-as évre. Az adatok előkészítése és transzformálása után kapcsolatvizsgálatot végeztem a boldogság és az egy főre jutó GDP között és megnéztem, hogy elemzésem valóban illeszkedik-e az egyre növekedő boldogságkutatások híres téziséhez, miszerint az egy főre jutó GDP növeli az emberek boldogságát, de csak egy bizonyos szintig. Az elemzés módszertana az alábbi: a 2023-as GDP per capita (azaz egy főre jutó GDP) logaritmikus transzformációja után vettem össze *happiness* (azaz a boldogságot jelölő) változójával. Az elemzés a 15. ábrán található, mely teljesen illeszkedik a mai, modern boldogságkutatások eredményeihez. Az R-négyzet 62,1%, a GDP/fő koefficiense pozitív és szignifikáns (0,7767, $p < 0,001$), jelezve, hogy a magasabb egy főre jutó GDP értéke növeli a boldogság szintjét. Így kijelenthető, hogy a GDP/fő hatása pozitív, de egy bizonyos fok után csökkenő, ahogy az a 15. ábrán is látható.

15. ábra: Az egy főre jutó GDP és a boldogság kapcsolata
Saját szerkesztés

Összegezve tehát, a hipotézisem mindkét része igazolható empirikusan, valamint alátámasztható társadalmi jelenségekkel. Mindezek igazolják mindkét téma fontosságát és felhívja a figyelmünket a két téma relevanciájára. Azonban fontos megjegyezni, hogy számos további fejlesztésre van szükség mindkét témakör területén, valamint több olyan kutatásra mely összeköti e két dimenziót. Továbbá, ahogy azt a boldogság témakörét körbejáró több alfejezetben is említettem, e jelenség egy nehezen mérhető és számszerűsíthető dolog, amely még országonként és kontinensenként és nemenként is változik a kultúra hatásán és bonyolult működésünkön keresztül. Ennek érdekében, ahogy azt a (2.3.3) alfejezetben is olvashattuk, több szubjektív jóléti mérőszámot is meg kell vizsgálni a világ megértésének elősegítése érdekében. Így, a szubjektív jólét mérésére irányuló minden kísérletnek többdimenziósnak kell lennie, és nem szabad a boldogságra és az élettél való elégedettségre korlátozódnia (Blanchflower & Bryson, 2023). A jövőbeni kutatásoknak multidiszciplináris és részletesebb megközelítést kell alkalmazniuk, figyelembe véve az interkulturális, nemek közti és gazdaságok közti működésbeli különbségeket.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatom két fontos, aktuális és égető társadalmi és gazdasági problémát dolgoz fel, melyek meglátásom egymással összefüggésben állnak.

Elsőként, a nők elleni diszkrimináció témakörét jártam körbe. Bemutattam a jelenséget számszerűsíteni kívánó két fontos mutatót és ezek módszertanát, a World Economic Forum *Global Gender Gap Indexét*, valamint a *Gender Inequality Indexet*. Dolgozatomban később a *Global Gender Gap Index*-szel dolgoztam tovább, mivel a 2006 óta meghatározó szerepet tölt be a nemi diszkrimináció mérése terén, részletessége és pontossága miatt. Bár, az indexek közti rangsorban különbség lelhető fel az országok között (főként az indexek részletessége és azokba bevont indikátorok és adatok különbözősége okozza), a tendencia erősen kirajzolódik, miszerint a skandináv országokban, Európa bizonyos országaiban és Észak-Amerika bizonyos országaiban van jelen a legkisebb nemek közti egyenlőtlenség, míg a legnagyobb szakadék a szegény országokban, legfőképpen az Afrikai kontinensen fedezhető fel. Továbbá, látható, hogy a gazdasági részvétel és a politikai részvétel dimenzióján sok javulásra van még szükség, és bár az iskolai végzettség dimenzióján nagyon biztató adatokkal szembesülünk nem szabad elfelejtenünk, hogy a szegény országok támogatására lenne szükség.

Továbbá, bemutattam a láthatatlan munka fogalmát és annak hatását a munkaerőpiacra, a nők egészségügyi helyzetére, a teherbírási képességeire, a jövedelmi következményeire és a gazdasági mutatókra. Kutatások és statisztikák bemutatásával, alátámasztottam a nők láthatatlan munka terhei által okozott kényszeres döntéseit, mely a részmunkaidős szektorokba való tömörülés jelenségében is megmutatkozik.

A dolgozatom második felében a boldogság témakörét dolgoztam fel. Elsőként, bemutattam a boldogság eszményének evolúcióját, valamint, hogy hogyan fejlődött és alakult tovább az évek során. Bemutattam a jelenség mérhetőségével foglalkozó különböző statisztikai módszereket és mutatókat, kiváltképpen a World Happiness Report által alkotott *Happiness Index* módszertanát, mely adatsorára későbbi adatelemzésemet is alapoztam. Szintén, mint a nemek közti egyenlőségénél, itt is feltártam a globális tendenciákat és bemutattam, hogy mely országok teljesítenek a legjobban.

Valamint, betekintést nyújtottam a jövedelem és boldogság paradoxonjának témakörébe a GDP és a boldogság közötti kapcsolat feltárásával, mivel úgy gondolom nagy a megosztottság e téren és fontos részét képezi a boldogság témakörének. Valamint, hogy teljes képet kapjunk a boldogság mérhetőségéről, megnéztem, milyen kognitív torzításokat követünk el, amikor megkérdezzük tőlünk, hogy mennyire vagyunk boldogok és emiatt milyen kihívásokkal kell

szembesülnie a boldogságot számszerűsíteni kívánó tudósoknak. Végezetül, a gazdasági és kulturális aspektus után, a nemi különbségek oldaláról is megvizsgáltam a témakört.

Végezetül, dolgozatomban harmadik részében empirikus kutatásommal alátámasztottam, hogy a nemek közötti egyenlőség lassú de fokozatos javulása hozzájárulhat a társadalmi boldogság növekedéséhez. Elemzésemet 10 éves eltolással 2013-ra és 2023-ra is elvégeztem, annak reményében, hogy nagyobb betekintést nyerhessünk 10 év változásának hatására, ezáltal megértésünket mélyítve a témakör területén. Mindkét évben pozitív korrelációs kapcsolat állt fent a két jelenség között, melyet kiegészítettem egy további elemzéssel, ahol az eltérő modellspecifikációkat vettem össze. Továbbá, korrelációs mátrixot készítettem a mutatók alindexei között, és megvizsgáltam a változók multikollinearitását is. Valamint, kiegészítettem a GDP és boldogság közötti kapcsolatról írt fejezetemet egy kapcsolatvizsgálattal, mely illeszkedett az egyre gyarapodó boldogságkutatások eredményeihez, így megerősítést nyert az a gondolat, hogy bár a GDP növekedése hozzájárulhat a boldogság növekedéséhez, ez a hatás egy bizonyos pont után csökkenő tendenciát mutat.

E dolgozatban bemutatott szakirodalom, valamint az empirikus kutatás eredményei alátámasztják, hogy a nemek közötti szakadék és a jólét közötti összefüggések megértése kulcsfontosságú a boldog társadalmak kialakításában és a boldogság társadalmi szintű működésének megértésében. A nemek közti egyenlőtlenség csökkentése nem csupán etikai kérdés, hanem alapvetően hozzájárul a társadalmi jóléthez és elégedettséghez.

FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS FORRÁSOK JEGYZÉKE

Ahmadiani, M., Brereton, F., Ferreira, S., & Moro, M. (2020): "Chapter 3: Spatial variation in life satisfaction: a happiness puzzle".

In Handbook on Wellbeing, Happiness and the Environment. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, DOI: <https://doi.org/10.4337/9781788119344.00010> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 04)

Albuquerque, Brian (2010): What is Subjective Well-Being? Understanding and Measuring Subjective Well-Being. Positive Psychology.org.uk:

<http://positivepsychology.org.uk/subjective-well-being/> (Letöltés időpontja: 2023. 11. 04)

Australian National University (2019): <https://health.anu.edu.au/news-events/news/national-breastfeeding-strategy-start-if-we-really-valued-breast-milk-wed-put-it> (Letöltés időpontja: 2023.05.19)

bbc.co.uk (2019): The Real Gender Pay Gap, *bbc.co.uk* (2019.06.10.) Online: <https://www.bbc.co.uk/sounds/play/m0005t3n> (Letöltés időpontja: 2023.05.29)

Blanchflower, D., G., Bryson, A., (2022): The Female Happiness Paradox.

NBER Working Paper No. w29893, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4068075>

Bruni, Luigo (2020): "Economics, wellbeing and happiness: a historical perspective," Chapters, in: David Maddison & Katrin Rehdanz & Heinz Welsch (ed.), Handbook on Wellbeing, Happiness and the Environment, chapter 1, pages 13-24, Edward Elgar Publishing.

Deaton, A., & Stone, A. A. (2016): Understanding context effects for a measure of life evaluation: how responses matter. Oxford economic papers, 68(4), 861–870.

DOI:<https://doi.org/10.1093/oep/gpw022> (Letöltés időpontja: 2023.12.05)

Dembe, A. E., & Yao, X. (2016). Chronic Disease Risks From Exposure to Long-Hour Work Schedules Over a 32-Year Period. Journal of occupational and environmental medicine, 58(9), 861–867. <https://doi.org/10.1097/JOM.0000000000000810> (Letöltés időpontja: 2023.05.14)

Diener, E., Kahneman, D., Tov, W. & Arora, R. in International Differences in Well-being (eds Diener, E., Helliwell, J. & Kahneman, D.) (2010): 3–15 (Oxford University Press, New York, NY, 2010). id.: Diener, E., Oishi, S. & Tay, L (2018, 256). (Letöltés időpontja: 2023. 12. 04)

Diener, E., Oishi, S. & Tay, L. (2018): Advances in subjective well-being research. *Natural Human Behaviour* 2, 253–260

DOI: <https://doi.org/10.1038/s41562-018-0307-6> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 04)

Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999), 'Subjective well-being: Three decades of progress', *Psychological Bulletin*, 125(2): 276–302.

DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>

Id.: Blanchflower & Bryson, 2023, 21

Easterlin, R. A. (1974): in *Nations and Households in Economic Growth* (eds David, P. A. & Reder, M. W.) 89–125 (Academic Press, New York, NY)

Id.: Diener, E., Oishi, S. & Tay, L (2018, 256). (Letöltés időpontja: 2023. 12. 04)

Esteban Ortiz-Ospina and Max Roser (2018) - "Economic inequality by gender". Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: 'https://ourworldindata.org/economic-inequality-by-gender' (Letöltés időpontja: 2023. 05. 19)

Eurostat (2023): Share of women working part-time higher than men:

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/EDN-20230303-1>

(Letöltés időpontja: 2023. 05. 19)

Forbes (2024): Gender Pay Gap Statistics In 2024. Forbes Advisor March 1, 2024.

https://www.forbes.com/advisor/business/gender-pay-gap-statistics/#sources_section

(Letöltés időpontja: 2024. 05. 19)

Fromann, R. (2010): Nemzetek boldogsága és annak forrása az Easterlin-paradoxon tükrében:

http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=270:nemzetek-boldogsaga-es-annak-forrasa-az-easterlin-paradoxon%20tuekreben&catid=30:nemzetek-europaja (Letöltés időpontja: 2023. 11. 03)

Gender Pay Gap Statistics In 2023 (2023): https://www.forbes.com/advisor/business/gender-pay-gap-statistics/#sources_section (Letöltés időpontja: 2023. 04. 29)

Human Development Reports (2023): Data Center / Documentation and Downloads:

https://hdr.undp.org/sites/default/files/2021-22_HDR/2021-22_statistical_references.pdf

(Letöltés időpontja: 2023.05.29)

Human Development Reports: Gender Inequality Index: <https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-index#/indicies/GII>.

(Letöltés időpontja: 2023. 05. 14)

Kapelner, Zs. (2022): Rousseau és a szabadság dilemmái:
<https://merce.hu/2022/06/28/rousseau-es-a-szabadsag-dilemmai/> (Letöltés időpontja: 2023. 11. 08)

Kilpi, F., Konttinen, H., Silventoinen, K., & Martikainen, P. (2015). Living arrangements as determinants of myocardial infarction incidence and survival: A prospective register study of over 300,000 Finnish men and women. *Social science & medicine* (1982), 133, 93–100.
<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.03.054> (Letöltés időpontja: 2023.05.14)

Központi Statisztikai Hivatal (2015): Módszertan: Bruttó Hazai Termék:
<https://www.ksh.hu/docs/hun/modszgyors/gdpmodsz15.html> (Letöltés időpontja: 2023. 05. 19)

Központi Statisztikai Hivatal (2017): Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka, I. Háztartási és önkéntes munka mérése, elemzése:
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/lathatatlan_munka_1.pdf.
(Letöltés időpontja: 2023.05.15)

Lau, A. L. D., Cummins, R. A., & McPherson, W. (2005): An Investigation into the Cross-Cultural Equivalence of the Personal Wellbeing Index. *Social Indicators Research*, 72, 403-430.
DOI:<https://doi.org/10.1007/s11205-004-0561-z>
Id.: Ahmadiani, M., Brereton, F., Ferreira, S., & Moro, M. (2020) (Letöltés időpontja: 2023.12.05)

Layard, R. (2007): Boldogság: Fejezetek egy új tudományból. Lexecon Kiadó, Győr.

Markus, H. R., Uchida, Y., Omoregie, H., Townsend, S. S. M. & Kitayama, S. (2006): Going for the gold: models of agency in Japanese and American contexts. *Psychol. Sci.* 17, 103–112.
Id.: Diener, E., Oishi, S. & Tay, L (2018, 257). (Letöltés időpontja: 2023. 12. 04)

Marshall, Alfred, 1890. "[The Principles of Economics](#)," [History of Economic Thought Books](#), McMaster University Archive for the History of Economic Thought, number marshall1890.
Id.: Bruni, 2020, 13

Montgomery, M. (2022): Reversing the gender gap in happiness:
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.01.006> (Letöltés időpontja: 2024.04.28)

Németh, R. (2021): Egy ritkábban használt survey-kísérleti elrendezés, az alanyokon belüli ismételt mérés egy nyelvészeti kutatás példáján: Statisztikai Szemle,
DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2021.6.hu0495> (Letöltés időpontja: 2024.04.27)

OECD (2017): "Methodological considerations", in OECD Guidelines on Measuring Trust, OECD Publishing, Paris.

DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264278219-6-en> (Letöltés időpontja: 2023.12.05)

OECD.stat: Employment: Time spent in paid and unpaid work, by sex:

<https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54757> (Letöltés időpontja: 2023.05.16)

Oishi, S. & Schimmack, U. (2010): Residential mobility, well-being, and mortality. J. Pers. Soc. Psychol. 98, 980–994.

Id.: Diener, E., Oishi, S. & Tay, L (2018, 256). (Letöltés időpontja: 2023. 12. 04)

Oishi, S., Graham, J., Kesebir, S. & Galinha, I. C. (2013): Concepts of happiness across time and cultures. Pers. Soc. Psychol. Bull. 39,559–577.

Id.: Diener, E., Oishi, S. & Tay, L (2018, 257). (Letöltés időpontja: 2023. 12. 04)

Ortiz-Ospina, Esteban and Roser,Max (2013) : "Happiness and Life Satisfaction".

Published online at OurWorldInData.org.

<https://ourworldindata.org/happiness-and-life-satisfaction>' (Letöltés időpontja: 2023. 11. 04)

Perez, C. (2019): Láthatatlan nők: Így vesszük semmibe a népesség felét az adatokra épülő világban. GABO Kiadó, 2019

Rodriguez, L. (2021): Global Citizen: Unpaid Care Work: Everything you need to know:

<https://www.globalcitizen.org/en/content/womens-unpaid-care-work-everything-to-know/>
(Letöltés időpontja: 2023.05.15)

Rousseau J.J (2017): A társadalmi szerződésről. Forította: Kis János In: Politikafilozófiai írások. Budapest: Atlantisz. 2017. (Letöltés időpontja: 2023. 11. 08)

Id.: Kapelner, 2022

Sustainable Development Solutions Network: World Happiness Report 2023 (11th ed.):

Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D., Aknin, L. B., De Neve, J.-E., & Wang, S. (Eds.).

The Forum Network (2022): Time To Care: Recognising the truth behind the economy of unpaid care: <https://www.oecd-forum.org/posts/redefining-reality-the-truth-behind-the-unpaid-care-economy> (Letöltés időpontja: 2023.05.19)

The New York Times (2020): Women's Unpaid Labor is Worth \$10,900,000,000,000 by Gus Wezerek and Kristen R. Ghodsee:

<https://www.nytimes.com/interactive/2020/03/04/opinion/women-unpaid-labor.html>
(Letöltés időpontja:2023. 05. 19.)

UN Women and others, 2015. Progress of the World's Women 2015–2016: Transforming Economies, Realizing Rights. Technical Report. New York
Id.: Montgomery, 2002, 65

Veenhoven, R. in Understanding Economic Behavior (eds Grunert, K. G. & Olander, M.) (1989):
9–12 (Kluwer Academic Publishers, Dordrecht).
Id.: Diener, E., Oishi, S. & Tay, L (2018, 256). (Letöltés időpontja: 2023. 12. 04)

Veenhoven, Ruut (2014): Classic Wisdom About Ways to Happiness: How Does It Apply Today? - Scientific Figure on ResearchGate. In: V. Giorgino, The pursuit of happiness and the traditions of wisdom. SpringerBriefs in Well-being and QOL research, Dordrecht, Netherlands, 2014 p.p. 1-12.
https://www.researchgate.net/figure/Scientific-publications-on-happiness-since-1900_fig1_300861194 (Letöltés időpontja: 2023. 10. 22)

Villa, Monique (2017): Women own less than 20% of the world's land. It's time to give them equal property rights. World Economic Forum Annual Meeting. January 11 2017.:
<https://www.weforum.org/agenda/2017/01/women-own-less-than-20-of-the-worlds-land-its-time-to-give-them-equal-property-rights/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 29)

Villa, Monique (2017): Women own less than 20% of the world's land. It's time to give them equal property rights: <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/women-own-less-than-20-of-the-worlds-land-its-time-to-give-them-equal-property-rights/> (Letöltés időpontja: 2023. 04. 29)

Wikipedia 2022: Motherhood penalty:
https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Motherhood_penalty&oldid=1120737532
(Letöltés időpontja: 2023. 05. 19)

Wikipedia, The Free Encyclopedia (2023): Gender Inequality Index:
https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Gender_Inequality_Index&oldid=1154426086
(Letöltés időpontja: 2023. 05. 14)

World Economic Forum (2013): Global Gender Gap Report 2013 Insight Report
(Letöltés időpontja: 2024.04.03)

World Economic Forum (2022): Global Gender Gap Report 2022 Insight Report
(Letöltés időpontja: 2024.04.03)

World Economic Forum (2023): Global Gender Gap Report 2023 Insight Report
(Letöltés időpontja: 2024.04.03)

World Happiness Report (2013): Helliwell, John F., Richard Layard, and Jeffrey Sachs, (2nd edition) New York: UN Sustainable Development Solutions Network.
(Letöltés időpontja: 2024.04.03)